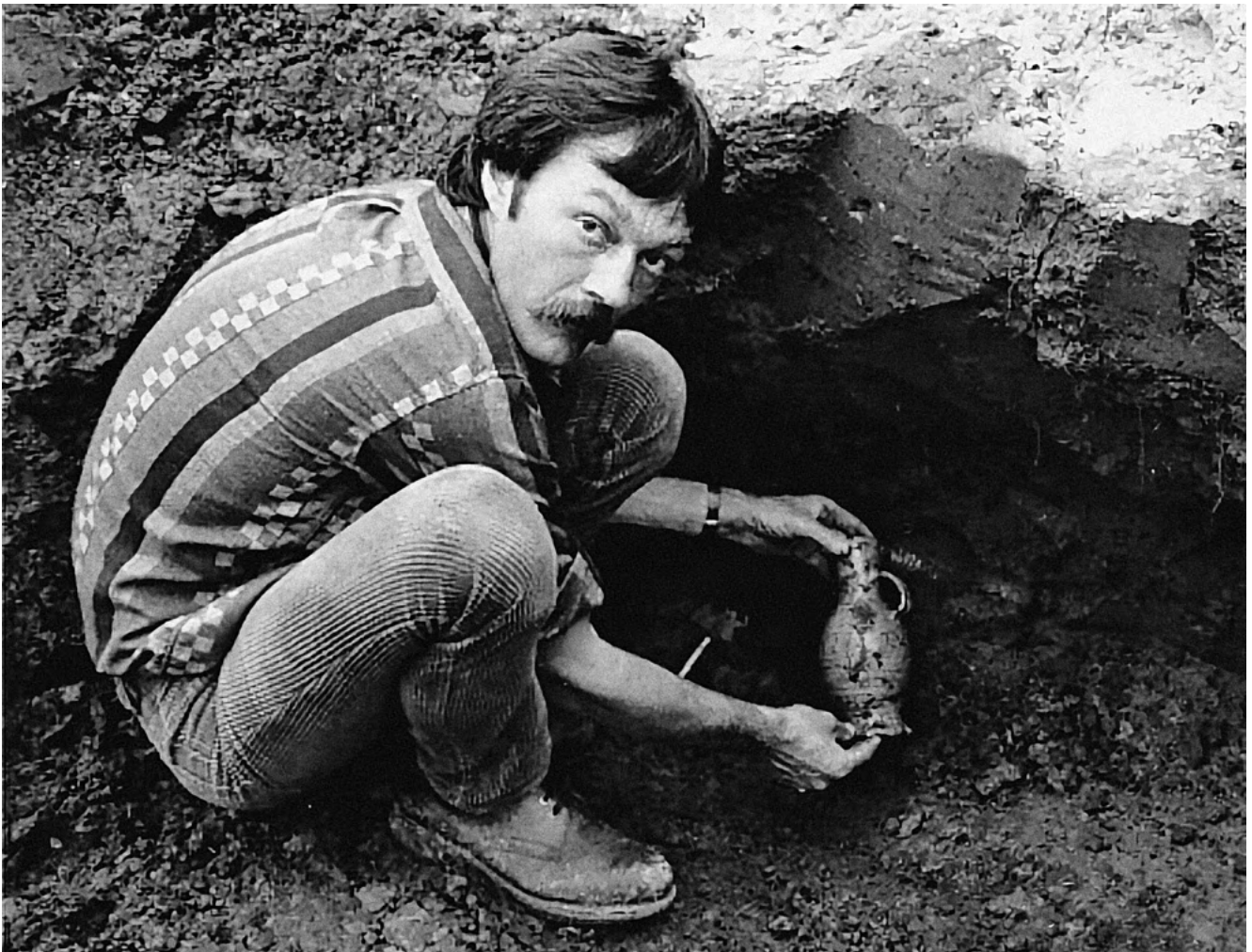

Ganita mare

29^e jaargang nummer 2- 2022

Uitgave van de Historische Kring Gente

Inhoud 2022-2

- 2 Allerlei
- 3-4 Yvonne de Boer
Willem Rasing
- 5-11 De Kommer dijk aan de Waal
bij Gendt
- 12-14 Wim Otemann, een archeologische
verkenner in Gendt
- 15-17 Lezing over ruim twee eeuwen
lager onderwijs in Gendt
- 18-20 Willem Joseph van Ghent
- 21-24 Wereldberoemd in Haalderen
Joop Puntman
- 25-29 Rampjaar 1672
- 30-36 Een eeuwenoude steenoven
verboden in de Gendtse Waard
- 37 Welkom nieuwe leden, Aanwinsten
- 38 Overleden
- 39 Colofon

Foto voorpagina:

Wim Otemann.

Rabo ClubSupport 2022

Van 5 t/m 27 september gaat de Rabo Club-Support 2022 Maas en Waal - Oost Betuwe weer van start. Leden van de Rabobank kunnen één stem op hun favoriete vereniging of club uitbrengen. Totaal hebben ze 3 stemmen te verdelen over 3 verenigingen of clubs. Alleen wie tijdig als lid van de Rabobank is geregistreerd, mag stemmen.

Iedere stem levert onze vereniging geld op. Allereerst houden we voor dat geld de contributie gelijk en mochten we zoals de voorgaande jaren ruim bedacht worden, het ontvangen bedrag besteden aan automatisering.

Als u bij het stemmen hulp nodig heeft, willen wij u graag tijdens onze openingsuren helpen; de koffie of thee staat klaar.

Wijziging postadres:
Historische Kring Gente.

Voorheen:
Secretaris:
Waterwolf 31,
6681 TH BEMMEL

Graag post verzenden naar ons gebouw

Nijmeegsestraat 19, 6691 CK GENDT

Open Monumentendag 2022

Open Monumentendag vindt plaats in het weekend van 10 en 11 september 2022 met als thema duurzaamheid.

In Gendt is landgoed Poelwijk geopend van 11.00-17.00 uur

Ganita mare extra uitgave

Ons volgende speciale uitgave van Ganita mare zal worden besteed aan artikelen die Yvonne de Boer in de loop der jaren heeft geschreven.

Fototentoonstelling 2022

Dit jaar was het weer mogelijk om een fototentoonstelling te houden tijdens het kersenfeest. Het was weer een succes. Samengesteld door Henk Klaassen en Mia Gerrits.

**Hofdames: Hilde van Meerendonk, Hilde Wissing
Kersenkoningin Tessa Wallenburg, Henk Klaassen.**

Yvonne de Boer-Ravestein

Adieu Yvonne

In onze herinnering blijft 19 mei 2022 een gitzwarte dag.

's Morgens kregen wij, bestuursleden van de Historische Kring Gente van Nico de Boer het bericht dat Yvonne even na middernacht was overleden. Als wij er al van overstuur waren, hoe moesten Nico, Scott en zijn vrouw Esther zich dan voelen?

Vanaf zondag 13 maart leefden wij tussen vrees en hoop. Op die zondagmorgen waren Yvonne en Nico naar Gendt gefietst voor een bezoekje aan vrienden. Yvonne werd daar onwel, maar dacht dat ze wanneer ze zich wat beter voelde, wel weer naar Bemmelen kon fietsen. In plaats daarvan bracht een ambulance haar met spoed naar het Canisius Wilhelmina Ziekenhuis in Nijmegen, waar ze werd opgenomen op de intensive care. Uit onderzoek bleek dat ze een ernstige ontsteking aan de alvleesklier had. In de loop van de weken die ze in het CWZ lag constateerden de artsen dat er meer vitale organen waren aangetast. Hoewel haar toestand ernstig was, scheen herstel mogelijk, zij het dat dit een langdurig proces zou worden. Ze zag het zelf helemaal zitten. Op haar iPad was ze al begonnen een aantal bestuurlijke zaken te coördineren. Met haar fysiotherapeut zette ze de eerste stappen.

Plotseling verslechterde haar toestand zodanig dat geen genezing mogelijk bleek. *Onherroepelijk ingehaald door haar verwoestende ziekte*. Liefdevol en berustend omschreef Nico het in de rouwbrief. Op 27 mei namen we op sobere en daardoor op indrukwekkende wijze definitief afscheid van Yvonne in crematorium Jonkerbos.

Yvonne Ravestein werd op 24 mei 1952 geboren op de Groesbeeksedwarsweg in Nijmegen-oost. Ze had een broer. Na haar lagere-schooltijd op de Ark ging ze naar de middelbare school Mater Dei van de zusters Ursulinen aan de Berg en Dalseweg. Daar slaagde ze in 1970 voor het diploma gymnasium. Ze volgde een opleiding voor, wat toen nog directiesecretaresse heette, bij Schoevers. In die functie werkte ze een paar jaar bij *de Gelderlander*. Omdat die baan haar niet helemaal bracht wat ze ervan verwacht had, besloot ze, samen met Nico, kunstgeschiedenis (met als bijvak archeologie) te gaan studeren aan de toenmalige Katholieke Universiteit Nijmegen, nu de Radboud Universiteit; een studie die ze afsloot met een doctoraalscriptie over Tiffanylampen.

Op een dansmiddag in 1968 of '69 – ze zat in ieder geval nog op Mater Dei – leerden Yvonne en Nico elkaar kennen. Na een, volgens Nico *enerverende verkeringsstijd*, trouwden ze op 27 december 1974. Ze hadden in Gendt een nieuwbouwwoning op De Dries gekocht. In 2000 verhuisden ze naar de Waterwolf in Bemmelen.

Om meer te weten te komen over Gendt meldde Yvonne zich in 1983 aan (als lid nr. 37) bij de historische kring. In 1989 kwam ze in het bestuur. Secretaris Dini van den Bergh-Rensen vond dat er meer vrouwen in het bestuur moesten. Negen jaar later, bij het begin van het verenigingsjaar 1997-1998 nam ze de bestuursfunctie van Dini over. Tot haar overlijden heeft ze dat werk onvermoeibaar gedaan. Talloos waren haar secretariaatswerkzaamheden: telefoontjes, brieven, mails, verslagen, gesprekjes, kattenbelletjes, reminders, contracten met historische buurtverenigingen, noem maar op. Daarnaast had ze, en dat is lang niet iedere secretaris gegeven, een goede pen bij het schrijven van artikelen over historische onderwerpen. Met haar wetenschappelijke

lijke achtergrond en de vaardigheden van de cursus journalistiek die ze gevolgd had tijdens haar werk bij *de Gelderlander*, was ze in staat Gendtse geschiedenis op een makkelijk leesbare manier te publiceren. Zo schreef zij in *Ganita mare* en in *Terugblik*, het regionale jaarboek, meer dan vijftig artikelen. Of het nu ging over de ontwikkeling van De Dries en De Lootakkers of een burgemeesterswoning, over de monumenten in Gendt of de opgravingen bij de hervormde kerk, over de burcht van Gendt of een aanslag op de Heer van Gendt, het maakte haar niet uit.

Wij, de kring, moeten verder zonder Yvonne. Dat zal niet meevallen. Maar we gaan ons best doen om een beetje in de buurt van Yvonne's prestaties te komen.

Bestuur en leden HKG

Afscheid van onze voorzitter Willem Rasing

Op maandag 27 juni 2022 hebben wij tijdens de 'vrijwilligersavond' afscheid genomen van Willem Rasing als voorzitter en bestuurslid van de kring.

Willem heeft al in het begin van 2022 aangegeven dat hij zou stoppen.

De kring heeft dus al een poosje tijd gehad om

aan het idee te wennen. We blijven het jammer vinden dat hij vertrekt maar we hebben er alle begrip voor.

Al vanaf 1992 is Willem betrokken bij de kring en heeft er veel voor gedaan. Hij heeft zich vooral bezig gehouden met de genealogie, het stamboomonderzoek. Daarover lezingen verzorgd, cursussen gegeven en publicaties geschreven voor ons kringblad *Ganita mare*.

De laatste negen jaren was Willem voorzitter van de kring. Ook dat ging hem heel goed af. Het waren roerige tijden met veel overleg met de gemeente Lingewaard, de Leemhof en de andere kringen in Lingewaard.

De kring is Willem dankbaar voor alle werkzaamheden die hij in de afgelopen jaren verricht heeft. Op grond van al zijn verdiensten heeft het bestuur van de kring besloten om hem te benoemen tot erelid. De daarbij behorende oorkonde werd hem uitgereikt door Geert Visser, ons eerste erelid en oudvoorzitter.

Voor zijn echtgenote Willemien was er een mooie bos bloemen, waarbij wel aangegeven werd dat Willem nog niet voorgoed naar huis komt, maar nog actief blijft voor de kring als vrijwilliger.

Geert Witjes

De Kommer dijk aan de Waal bij Gendt

Kaart van den Gentsen Schoordijk uit 1639 waarop namen staan vermeld van de onderhoudsplichtigen.

De Kommer dijk

De Kommer dijk heette niet voor niks kommer dijk. De Kommer dijk lag ongunstig ten opzichte van de Waal, waardoor de Gendtenaren veel kommer en kwel ondervonden. Dijken waren er tot in de 13^e eeuw nauwelijks. Het rivierwater werd alleen door de ontstane oeverwallen tegengehouden. Maar ter hoogte van laagten en geulen in de oeverwallen kon het water nog onbelemmerd stromen naar de lagere gronden achter de oeverwallen, de zogeheten komgronden. De Betuwe was in die tijd onderdeel van een immens grote, steeds wisselende rivierendelta.

Aan het begin van de 14^e eeuw waren de Betuwe en andere delen van de delta grotendeels ontgonnen. Bijna overal langs de rivieren lagen dijken. Maar de strijd tegen het water begon nu pas goed. Want door de bedijkingen was er amper nog ruimte voor de rivieren overgebleven. Extra ongunstig was dat ook langs de bovenlopen van de rivieren ontbossingen en ontginningen hadden plaatsgevonden, zodat het water daar minder werd vastgehouden. Het gevolg was dat de rivieren van bovenaf konden worden overstelpt met water dat benedenstrooms door de bedijkingen nauwelijks kon afstromen naar de zee.

Op veel plaatsen konden dan dijken bezwijken. Dit werd nog bevorderd door verwaarlozing van het dijkbeheer o.a. als gevolg van oorlog of economische tegenslag.

De Kommer dijk aan de Waal bij Gendt was een dijk met weinig of geen voorland, een zogenaamde schoordijk. De dijk was hier zomer en winter blootgesteld aan de kracht van de stroming en golfslag van de Waal. In de loop van de 17^e eeuw had de dijk meerdere keren grote schade opgelopen bij ijsgang en hoge waterstanden. Nieuwjaarsdag 1699 werden deze ongunstige omstandigheden fataal voor de dijk. De vraag is of er dan helemaal niks aan dijkbeveiliging en onderhoud was gedaan. Daar was wel degelijk sprake van.

Onderhoud aan de dijk

Toentertijd bestond er een plaatselijk dijkbestuur, namelijk de dijkstoel van de Heerlijkheid Gendt en Erlecom. Een dijkstoel was een bestuurlijk orgaan dat overeenkwam met een polderbestuur en bestond uit een dijkgraaf en een aantal heemraden (leden van het dagelijks bestuur). De dijkstoel hield toezicht

op de dijken en watergangen. Een belangrijke taak was de inspectie (schouwen) van de dijken. De Kommer dijk gaf de Gendtenaren in die tijd veel werk. De dijken werden nog onderhouden volgens het systeem van verhoefslaging.

Wie belang had bij het functioneren van de dijk werd verantwoordelijk gesteld voor het dijkonderhoud. In beginsel was iedere hoeve belast met het onderhoud van een dijkvak, hoefslag genoemd. Degenen die het onderhoud uitvoerden, waren de verhoefslaagden of onderhoudsplichtigen. Deze regeling gold ook voor de Kommer dijk. Driemaal per jaar werd het werk van de onderhoudsplichtigen gecontroleerd.

Wanneer het onderhoud onvoldoende werd bevonden, kreeg men tot de volgende controle de kans om het achterstallige onderhoud bij te werken. Op een kaart uit 1639 staan namen van de onderhoudsplichtigen. Er werd wel aan dijkbewaking en onderhoud gedaan. Voor de bewaking werden de dorpsbewoners ingeschakeld. Er was dus toezicht, maar de Waal veroorzaakte zoveel problemen dat de mensen het nauwelijks aan konden. De kosten voor het onderhoud waren hoog. Het onderhoud schoot daardoor tekort. Een van de redenen was dat niet iedereen meebetaalde aan het onderhoud. Deze ongelijkheid werd later beter geregeld; sindsdien moest iedere dorpsgenoot meebetalen.

De Kommer dijk had in 1697 ook al veel schade opgelopen tijdens storm en hoogwater. Op 1 januari 1699 spoelde op klaarlichte dag een groot stuk van de Kommer dijk weg aan de oostzijde van de bestaande dijkafrut bij de Haasterschestraat. De overstroming bracht vele Betuwenaren in grote ellende.

Omdat het water naar het westen stroomde, kwamen ook delen van de Neder-Betuwe en de Tielerswaard onder water te staan. Wekenlang had men last van het water. Omdat verschillende streken waren gedupeerd door de Gendtse dijkbreuk kwam aan het einde van januari 1699 de dijkstoel van het Ambt Over-Betuwe in actie om het dijkgat af te sluiten en zo een nieuwe overstroming te voorkomen. Daarbij werden plannen gemaakt voor een beringing (ringdijk): de aanleg van een provisorische dijk die aan de binnenzijde om het dijkgat werd gelegd.

Kaart uit 1785 van Van Hooff. Naast het veerhuis zijn ook de boerderijen De Haastert en St. Walburgen er al.

Boerderij De Haastert. Op de kruising Smidstraat, Zandvoortsestraat.

Tijdens de werkzaamheden

In de laatste week van januari was de instroming van het rivierwater door de weggeslagen dijk zo verminderd dat men kon beginnen met het beringingswerk. Er was veel materiaal voor nodig om over een afstand van meer dan honderd meter een dijk te leggen. Daar kwam nog bij dat het snel moest gaan, mocht de Waal nog eens wassen. Voor het beringingswerk was veel mankracht nodig. Arbeiders en boeren met paard en kar afkomstig uit Gendt, Bemmelen, Elst, Valburg en andere dorpen schoten te hulp. Werkkrachten werden deels per boot over de Waal aange-

Dijkwerkers.

voerd. Dag en nacht werkten de arbeiders in water en modder. Met schepen werden materialen aangevoerd, onder andere kruiwagens, palen, planken en wilgentakken (rijshout) voor het verankeren van de ringdijk op de bodem. Ook met paard en kar werden behoeften vervoerd. Gendtenaar Thonis Joosten zette het beste paard van zijn stal in. Tijdens het transport van klei over de te maken ringdijk verstapte het dier zich. Het zakte daarbij met een been door het rijshout en struikelde. Toen de viervoeter na lange tijd zijn been weer uit het rijshout kon trekken, bleek het tot de knie opgezwollen. Thonis ging terneergeslagen met zijn kreupele paard huiswaarts. Zes dagen later bezweek het arme dier aan het opgelopen letsel.

Met man en macht was aan de beringing gewerkt en binnen veertien dagen was de ringdijk klaar. Aan de westzijde van de afrit was klei weggegraven om aan de oostzijde de dijk te verstevigen. Er ontstond daar een kleiput die nu nog zichtbaar is.

In het vroege voorjaar van 1699 was het tijd om de ringdijk te vervangen door een defini-

tieve dijk. In mei werd de aanleg van de nieuwe dijk aanbesteed. Alles verliep vlot, want al in september 1699, ruim voor de winter, was de definitieve bedijking van de doorbraak voltooid. Dit stuk nieuwe dijk was verzezen op de licht binnenwaarts knikkende ringdijk.

In Millingen, Bommel en Doornik waren in 1699 dijkdoorbraken. In Gendt, Bommel en Doornik in 1784. In Haalderen herinneren de plaatselijke grote wielen nog aan de doorbraken van 1784.

Na het herstel van de Kommer dijk kreeg de omgeving van de dijkdoorbraak de naam Wieringenhoek. Mogelijk was deze naam ontstaan tijdens het dichten van de dijk.

Misschien was er zeewier aangevoerd vanuit Wieringen om de Kommer dijk steviger en dichter te maken. In het verleden werden dijken gemaakt met behulp van zeewier. Helaas

Wiel of kleiput bij de afrit in de Kommerdijk.

staat nergens beschreven dat zeewier gebruikt is in Gendt voor de Kommer dijk. Ook tijdens de dijkverlegging en verzwaring bij de buurtschap Kommerdijk in 1989 is dat niet gebleken.

Dijkverzwaring, verhoging en verlegging 1989.

Wat waarschijnlijk wel een rol heeft gespeeld in het ontstaan van de naam Wieringenhoek is dat Wieringen in die tijd landelijk berucht was, doordat het zo vaak door het water geteisterd werd. Het ligt voor de hand dat de Gendtenaren zich verbonden hebben gevoeld met de bewoners van Wieringen. Net als de Wieringers hadden ook de Gendtenaren al eeuwenlang zorgen over de dijken en de Gendtenaren vooral over de Kommerdijk.

Wiering betekent ook nog hooikade, dus de naam Wieringenhoek blijft tot heden nog altijd in onzekerheid gehuld.

De namen achter de Kommerdijk zoals Wieringenhoek, Ringdam, Scheiwal en Karrepad zullen ongetwijfeld met de dijkdoorbraak van 1699 te maken hebben.

Verbetering van de Kommerdijk

In 1807 werd de Kommerdijk (schaardijk) ter hoogte van de Hagevoort verlegd, versterkt en verhoogd. Geleidelijk aan verbeterde de toestand van de beruchte Kommerdijk, doordat zich uiterwaarden vormden in het voorland van de dijk. Dijken werden gebruikt als weg en in deze situatie was het de weg van Gendt naar Nijmegen. Begin 1800 werd er een betere weg aangelegd die vanaf de Markt, Nijmeegscheweg (grintweg) weer aansluiting vond op de Waaldijk. Het veer met veerhuis lag aan de schaaldijk dicht bij de Waal. Dit veer Het Gendtsche Veer was er al in 1294.

Van schaaldijk naar bandijk

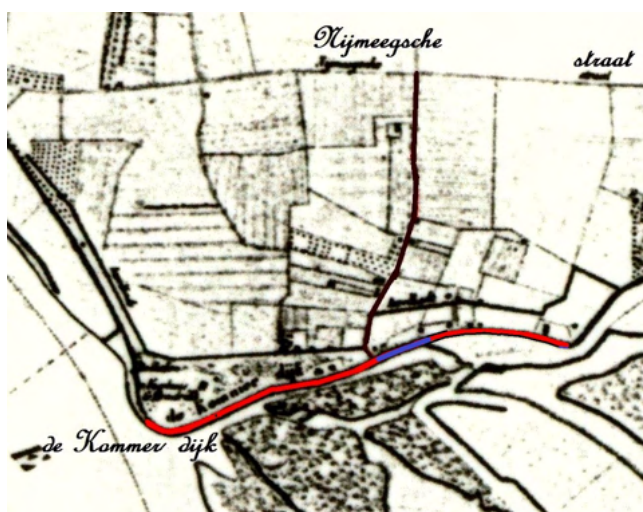
Plannen om het voor rivierstroom en ijsgang kwetsbare westelijke deel van de Kommerdijk naar achteren te verleggen lagen klaar in 1851. De kosten zouden f 50.420,- bedragen en van Staatswege werd f10.000,- subsidie verleend.

De nieuwe dijk kwam voor een groot deel over de akkers van jonkheer Merkes van Gendt te lopen, die een jaar ervoor (1850) kasteel De Hagevoort had laten bouwen op zijn akker.

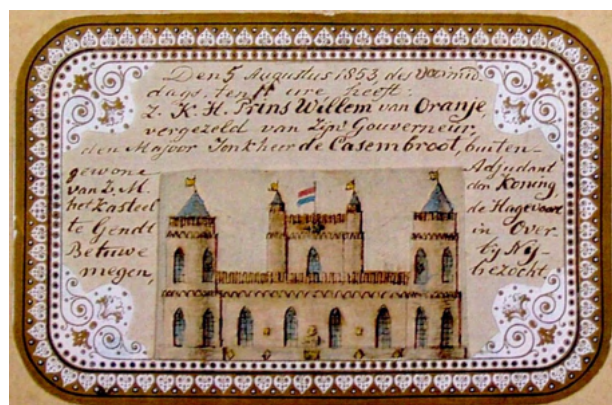
Er vond grondruil plaats tussen Johannes Hendriks en de jonkheer en andere huiseigenaren.

Jonkheer Merkes van Gendt.

Eerste rivierkaart 1830
Rood is de Kommerdijk en blauw waar de dijk-doorbraak is geweest in 1699.

Den 5 augustus 1853, des voormiddags, ten 11 ure, heeft Z.K.H. Prins Willem van Oranje vergezeld van Zijn Gouverneur, den Majoer Jonkheer de Casembroot, buiten gewone van Z.M. den Koning, het kasteel de Hagevoort te Gendt in Over-Betuwe bij Nijmegen, bezocht.

Tekening en bijschrift door jonkheer Merkes (1851)

*Midden: de afrit naar kasteel Hagevoort
Rechtsonder: de afrit naar de Haasterschestraat.*

In 1852 was het zover, het westelijke schaar-dijkgedeelte van de Kommer dijk veranderde in een landdijk. Daar moesten een aantal huizen voor wijken: de boerderij van Matthijs Burgers en de huizen van Derk Hoedemaker en Jan van Aalen. Er werd een nieuw veerhuis aan de nieuwe dijk gebouwd. Het oude veerhuis van Johannes Hendriks werd twee jaar later afgebroken. Het overzetveer bleef op dezelfde plaats, ongeveer bij Den Bol, zoals de Gendtenaren dat noemden. Merkes werd eigenaar van de grond waar de oude dijk had gelegen. Aan de nieuwe dijk kwam een afrit met een laan naar zijn kasteel. Het Gendtsche Veer had vele eigenaren, de meest bekende was Gradus Hendriks. Zijn zoon Johannes volgde hem op, na hem Hermanus Janssen, Hendrikus Lippes, Rutgerus Wissing, Johannes van Bon en Antonius Wolters.

In 1929 kocht Mathijs (Tieske) de Beijer het veerhuis waarbij ook een vergunning voor een herberg (café of bierhuis) was. Na de Tweede Wereldoorlog werd zijn zoon Gijs eigenaar van het Gendtsche veer. In 1965 stopte Gijs met het overzetten en dat betekende het einde van een van de oudste veren van Nederland: het veer van Gendt naar Ooij. Bekend is dat Hendrikus Lippes in 1882 een vergunning voor zijn herberg moest aanvragen. In 1898 kocht Rutgerus Wissing het veer met de vergunning.

Het bestuur over het dijks-district van de *Over-Betuwe* is te rade geworden, tot vervolg der vroegere dijkverhoogingen, een vrij gevaarlijken en voor de Waal nadeeligen uitspringenden dijk, genaamd den Kommerdijk omstreeks Gent, bij wijze van kapitale inlaag, achter uit te brengen.

De kosten hebben f50,420 bedragen.

Deze verruiming van de stroombaan is dermate voordeelig voor het algemeen rivierbelang, dat van Staatswege f10,000 subsidie is verleend.

Het aardewerk is bijna voltooid, de bezoding en begrinding moeten echter nog geheel aangebracht worden, doch zijn wegens het wintersaizoen tot in het voorjaar uitgesteld.

*Het veerhuis gebouwd in 1851
Militairen ingekwartierd bij Tieske de Beijer
Het veerhuis is in de Tweede Wereldoorlog verwoest.*

Hagevoortlaan voor de dijkverzwaring.

Reconstructie van de Hagevoortpoort.

De Hagevoortpoort aan de Galgendaal.

*Uitsnede van een topografische kaart uit 1868.
Een jaar voor de sloop van het kasteel Hagevoort.*

De Kommerdijk als straat en buurtschap

De straat vanaf boerderij de Haastert op de kruising Zandvoortsestraat/Smidstraat naar het zuiden tot aan de dijk heette vroeger de Haastersche straat. Het gedeelte vanaf de boerderij de Haastert tot aan de Nijmeegsestraat is Kruisstraat gaan heten. De straat vanaf de Nijmeegsestraat tot aan de dijk heet nu Kommerdijk. Bewoners van deze straat wonen nu in de Kommerdijk.

Brand

De bewoners van de buurtschap hadden in het verleden niet alleen veel ellende van water maar ook van vuur. Begin september 1898 ontstond er in de Kommerdijk een hevige brand in een woning. Door de harde stormachtige wind sloeg de brand over op de nabijgelegen woningen. In totaal gingen tien woningen door deze brand verloren en werden zestien gezinnen dakloos. Dit herhaalde zich op 10 juli 1931 in de Wieringenhoek. De sterke wind blies de vlammen naar de

huizen in de buurt. De meeste huizen waren bedekt met riet. Vier woningen zijn toen geheel afgebrand.

Aangaande den reeds vermelden brand te Gent (O.-B.) meldt men ons nader:

Door onbekende oorzaak ontstond Zondagmiddag 4 uur brand bij H. B. Seegers, aan den z.g. Kommerdijk. In korten tijd werden tien woningen, bewoond door 16 gezinnen, een prooi der vlammen.

Van de verschillende inboedels werd zoo goed als niets gered; een paar honden zijn omgekomen.

Alle huizen waren tegen brand verzekerd; enkele inboedels niet.

Volksverhalen uit Gendt

In de volksverhalen verzameld door meester Dinnissen, staat ook een verhaal over brand in de Kommerdijk. In dit verhaal draaide pastoor Huijgens door een kruisteken te maken en te bidden de wind, anders waren er nog veel meer huizen afgebrand. (Theodorus Huijgens, pastoor in Gendt van 1892-1912).

Herbergen in de Kommerdijk

Theodorus Pruijn was eigenaar van een herberg in de Kommerdijk. Theodorus trouwde met Hendrina Milder. Na het overlijden van Theodorus in 1888 trouwde Hendrina met Johannes van Meekeren. Johannes werd de herbergier. Later nam zijn zoon Willem de herberg en klein boerenbedrijf over. Hij was getrouwd met Everdina Knuiman uit Huisen. Ze kregen vijf dochters. Hun pand is in de Tweede Wereldoorlog verwoest. Na de oorlog is er een nieuw pand op dezelfde plaats gebouwd.

Het café van Willem van Meekeren na de Tweede Wereldoorlog.

Omdat er geen opvolger was, hebben ze hun bedrijf verkocht aan Bernardus Luub, die van Herwen en Aerdt kwam. Na het overlijden van Bernardus is het bedrijf niet meer door anderen voortgezet. Johannes Seegers had vóór 1882 zijn herberg bij de afrit aan de dijk, waar eerder in 1699 de dijkdoorbraak plaats had gevonden.

Twee processen verbaal in de Kommerdijk

“Wegens het houden van muziek en danspartij zonder vergunning en het te laat openhouden en verblijven in een herberg. Benevens een ambtsledige verklaring van de niet vergunning daartoe.

J. Seegers en J. A. van Meekeren, de beide verbaliseerden houden hun herberg ± een half uur gaans van de kom der gemeente. Bij beïden komt het meermalen voor dat niet op tijd van het sluitingsuur gesloten is. Bovendien staat J. Seegers bekend als iemand die zelve niet geheel vrij is van sterken dranken in wiens herberg door het misbruik maken daarvan, meermalen kleine ongeregeldeheden voorvallen”

Kleine ondernemers

We weten dat Tieske de Beijer naast zijn veer ook een herberg had en kolenhandelaar was. Ook voor zand en grint kon je bij De Beijer terecht. Jan Schennink verkocht naast kruidenierswaren, bier en rookartikelen. Zijn zoon Jo zette met zijn vrouw Cor het bedrijf voort tot 1986. Chris Schouten had een timmerwerkplaats. Dorus Visser ventte met petroleum en de gebroeders Evers brachten melk naar de zuivelfabriek in Nijmegen.

Jo Schennink met zijn VEGE-winkel.

Bewoners van de Kommerdijk

In het verleden waren de bewoners veelal vissers en schippers. Later kwamen er kleine boerenbedrijfjes (keuterboeren) die vee hadden en fruit en groenten kweekten. Eef Schouten kweekte kort na de Tweede Wereldoorlog groenten onder platglas. Jan Schouten begon met aardbeien en komkommers onder glas (hoge kas). Later begonnen meerdere kwekers met bloementeelt, snijbloemen en potplanten in hoge kassen. Ondertussen zijn er ook alweer kassen verdwenen. Momenteel worden er bloemen gekweekt bij Hans Hubers, die Anthuriums kweekt en Erik Kersten kweekt Amaryllissen. De Kommer Dijk is verleden tijd. Kommer en Kwel hebben plaats gemaakt voor een bloemetje.

Aardbeienplukkers

*Boven vlnr: Truus Joosten– Borgers, Annie Schouten, Hans Schouten, Bets Evers, Jan Schouten
Onder vlnr: Annie Joosten, Corrie Schouten, Marian Evers, Geert Schouten en Jannie Hendriks.*

Henk Klaassen

Met dank aan Ferdinand van Hemmen

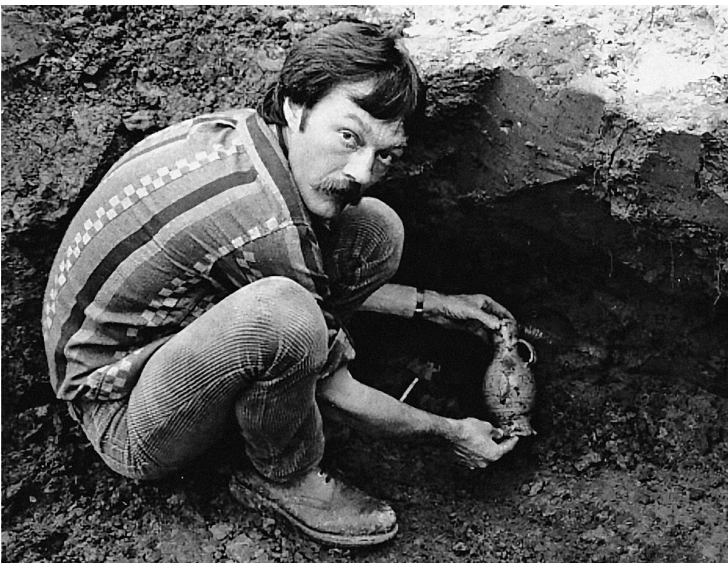
Bronnen:

Janssen, Gerard, Gendt tussen Kraaijenbosch en Knienepol, *Door de Hagevoortpoort*, p. 85-96, Gendt 2013

Visser, Geert, Terugblik 'Heen en Weer', *Het Gentsche veer*, p.45-58, Opheusden 2019

Wim Otemann, een archeologische verkenner in Gendt

Het zal ergens halverwege in de woelige jaren zeventig zijn geweest dat ik Wim Otemann voor het eerst ontmoette. In 1974 werd ons huis op plan De Dries opgeleverd. Wij, als geboren en getogen inwoners van Nijmegen hadden ook toen al geen kans op de woningmarkt in eigen stad. We gingen voor de premie-A, die mijn verloofde uit de advertentie in *de Gelderlander* had geknipt. Niet lang daarna waren we trotse inwoners van Gendt. In 1976 werd onze eerste dochter geboren en liep ik met erg lang 'seventies-haar' achter de kinderwagen, waar ik op de markt het woord hippie regelmatig achter mijn rug hoorde. Een van mijn nieuwe burens was Jaap Hulshoff, die ik in de plaatselijke bibliotheek ontmoette en in gesprek kwam over een van zijn interesses, te weten 'de archeologie'. Jaap introduceerde me niet lang daarna bij AWN afd. 16 in Nijmegen, een nog steeds bestaande en florerende archeologische vereniging voor vrijwilligers.

*Wim Otemann bezig met een opgraving.
(Foto: Sjaak Veldkamp)*

Eenmaal gesetteld in deze club, vroeg voorzitter Wim Tuijn ons hem te begeleiden naar Gendt, omdat daar een zeer actief persoon bezig was met interessante zaken in de archeologie. Wim Otemann was zijn naam en hij had al verscheidene malen contact opgenomen met Nijmegen om bepaalde zaken helder te krijgen.

Op deze manier hoopte Wim Tuijn om met een paar plaatsgenoten Wim Otemann zover te kunnen krijgen om ook lid te worden van Afd. 16, en zo ook ver in de Over-Betuwe een ambassadeur te krijgen. 'AWN-vrijwilligers zijn de ogen en oren van de archeologie.' Wim ging overstag en deze samenwerking zou vele vruchtbare jaren duren. Elke woensdagavond trokken we naar de werkzolder boven het middeleeuwse Besienderspoortje aan de Steenstraat te Nijmegen om onze eigen en andere vondsten te bespreken. Ten minste, wanneer de omstandigheden het toelieten, want Wim had met zijn achtertuin zo groot als een voetbalveld nogal eens te maken met achterstallig maaierwerk en andere landbouw gerelateerde werkzaamheden. Op zulke momenten was hij nog wel eens onterecht jaloers op de Driesbewoners met hun 'postzegeltuintje'.

Op pad met Wim ('Oot' noemde hij zichzelf vaak) viel meteen op dat hij over een flinke kennis beschikte van het aardewerk dat we in vaak kleine scherven aantreffen op de Gendtse akkers. Deze werden op ijskoude winderige zondagochtenden verzameld in de geploegde landbouwvoren van de akkergronden rond Gendt. Het voordeel was dat zijn gezicht overal bekend was en hij sprak de taal. Eenmaal weer terug in de Munnikhofsestraat werden de scherven gewassen en te drogen gelegd. Later werden ze gesorteerd in schoendozen en voorzien van perceelsnamen. Op deze wijze ontstond een database van kennis over de bewoningsgeschiedenis van Gendt over de tijd dat er nog geen geschreven bronnen waren. Deze is voornamelijk te danken aan de acties van Wim die je heel 'stimulerend' kon vragen om mee op pad te gaan. Een en ander resulteerde in de loop der jaren in een groot aantal rapporten die gepubliceerd werden in de toen nog losbladige publicaties en de opvolgers daarvan. In de jaarverslagen van de AWN was hij zeker een regelmatig terugkerend auteur.

Wim te midden van door hem getekende vondsten.

(Foto: Aad Hendriks)

Buiten dat ging hij ook zelf veel op expeditie met zijn oude schicht, een overjarige metaaldetector, waar hij mooie vondsten mee gedaan heeft, ook in Nijmegen. In 1982 vond hij in de buurt van het Margriet Paviljoen al een uniek bronzen bijltje uit de vroege brons-tijd (omstreeks 1600 v.Chr.). Ook tijdens de dijkverzwaringen rond Gendt was Wim vaak te vinden met zijn detector op de ontgraven bodem. Zo vond hij een met zilver ingelegd deksel van een Romeins (!) inktpotje. Zijn detector werd overigens tijdens een opgraving in Nijmegen waar Wim assisteerde op klaarlichte dag gestolen. Dit was een grote teleurstelling in het vertrouwen van Nijmegenaren. Wim heeft daarna volgens mij nooit meer een nieuwe detector aangeschaft.

Enkele bijzondere fragmenten uit zijn archeologische avonturen zijn de onderzoekingen bij een bloemenkas aan de Galgendaal, waar de wand van een flinke proefsleuf spontaan instortte, met Wim er uiteraard onder. Hij moest met vereende krachten wegens gebrek aan lucht snel uit zijn benarde situatie gered

worden. We konden er gelukkig later om lachen. Uiteindelijk leverde het schervenmateriaal hem het bewijs voor veertiende eeuwse bewoning op die plaats.

Een aparte opgraving was die aan de Angerensestraat, waar de grondeigenaar Wim tipte na de vondst van een bloempot waar botmateriaal in zat. Dat moest je Wim geen tweemaal zeggen en na onderzoek bleek het een Romeinse begraafplaats te zijn die vanwege uitbreiding van een stal ook nog eens overdekt was. Hoe luxe wil je het hebben? Deze zaken kun je niet gauw bewerkstelligen zonder iemand die hier geboren en getogen is en die zijn voelsprietten in deze streken altijd 'aan' heeft staan. Het is toch bijzonder dat Wim benaderd wordt door mensen die iets 'gevonden' hebben. Dat gebeurde ook in Haalderen waar Wim gebeld werd door iemand die een paar dagen na elkaar twee vuurstenen sikkels had gevonden in de grond op zijn zojuist opgehoogde tuin. Wim er meteen naartoe. Helaas bleek dat de echtgenote van de grondeigenaar de eerste sikkel al bij

het grofvuil had gegooid. De container was net geleegd. In het geval van Wim hoor je dan een iets minder godsvruchtige krachtterm, een sjekkie draaien en er weer tegenaan: Conclusie: late bronstijd tot midden ijzertijd-materiaal. En dat in Haalderen, waarvan de vroege bewoningsgeschiedenis mede dankzij Wim weer beter vastgelegd is.

Een staaltje van zijn kennis van archeologische voorwerpen is de herkenning van het zwaard dat bij hem in de straat door een buurtbewoner werd gevonden onder aardbeienplanten. De eigenaar had een skelet met roestige voorwerpen gevonden, zelfstandig uitgegraven en daarna de politie gebeld. De agenten hadden al gauw in de gaten dat wat hier gevonden was niet een recent misdrijf betrof, maar iets veel ouder. Zij adviseerden om Wim Otemann erbij te halen. Dat bewijst maar weer hoe Wim al in het publieke netwerk zat ingebakken. Daarna zat Wim er niet mee om de zaak op te schalen tot er uiteindelijk een officiële opgraving gedaan werd. Wim had namelijk allang gezien dat de roestige sabel, zoals het werd genoemd door de vinder, in werkelijkheid een Merovingisch zwaard was. En die zie je niet echt vaak in de Over-Betuwe.

Wim heeft een talent om mensen te mobiliseren, want hij wist zich vaak te omringen met de nodige assistenten zoals Jaap Hulshoff (nu woonachtig in Spanje), Henk Leensen, toen werkzaam op de Zandberg die talrijke metaalvondsten in de klei op de lopende band deed, Gerard Janssen die altijd enthousiast te porren was om vindplaatsen in te tekenen en Aad Hendriks, de schrijver van dit stukje. Zelfs liet 'Oot' onregelmatig assistentie uit Huissen overvliegen wanneer een opgraving qua grootte uit de hand dreigde te lopen, zoals bij een ijzertijdboerderij, waarvan de paalsporen tevoorschijn kwamen tijdens de dijkverzwaring nabij Hulhuizen. Weer een kruisje erbij op de kaart van vroege bewoning van Gendt.

In zijn werkzame leven op de Radboud, ging Wim elke dag op de vertrouwde hobbybromfiets, zijn Zündapp (met Willempiehelm) langs de files over de Waalbrug richting Nijmegen en weer terug uiteraard. Hij nam dan de afslag door Lent en reed door de Laauwikstraat. Daar waren toen nog regelmatig opgravingen aan de Steltsestraat als voor-

bereiding voor de vele woningen die daar gebouwd moesten worden. Het zou Wim niet zijn als er niet even gestopt werd om het terrein in ogenschouw te nemen. Na een paar meter in het land viel zijn blik op een scherf ijzertijd-aardewerk, die bij nader inzien bij een urn hoorde gevuld met crematieresten. Wim waarschuwde de opgravingsleider de volgende dag en ja hoor, het bleek later het grootste ijzertijd grafveld te zijn van Nederland.

Na het Verdrag van Malta in 1992 dat het omgaan met archeologisch erfgoed regelt, is het voor amateurs (we zeggen tegenwoordig vrijwilligers) lastiger geworden om zelfstandig op te graven. Wel assisteren we regelmatig de officiële archeologische diensten. Maar voor Wim ging de lol er op deze wijze een beetje af en na het overlijden van zijn Ans heeft Wim er het archeologische bijltje erbij neergegooid. Maar nog steeds wordt Wim benaderd door de kring wanneer er een ingewikkelde archeologische kwestie speelt en dan staat hij alsnog op de stoep van Ganita Marca. Met shag, dat wel.

Ik noem nog even de vondst van talrijke fibula's, munten, afvalkuilen met vondsten uit verschillende eeuwen voor en na Christus waarvan in de talrijke Ganita's verslag is gedaan. Maar volledig is deze opsomming niet, want ook het tekenwerk van het gevonden aardewerk en voorwerpen werd meestal door Wim gedaan.

Nog vele anekdotes kan ik verhalen, maar dan zou het misschien door de lengte van het stuk afbreuk doen aan de persoon Wim Otemann. Feit is dat inwoners van Gendt en de Over-Betuwe een stuk minder over hun geschiedenis hadden geweten als Wim zijn schouders er niet onder had gezet. Ook de Historische Kring Gente mag zich verheugen op een lid dat zoveel aan kennis over het verleden heeft ingebracht.

Inmiddels woon ik al lang weer in Nijmegen, ook niet verkeerd op archeologisch gebied. Een mooiere gelegenheid om Wim te bedanken voor vele genoeglijke en leerzame avonturen op archeologisch gebied had ik niet.

Bij dezen: Wim bedankt!

Aad Hendriks

Lezing over ruim twee eeuwen lager onderwijs in Gendt

Op 22 april hield Geert Visser in een redelijk gevulde zaal van Providentia zijn lezing over ruim twee eeuwen lager onderwijs in Gendt. Lager onderwijs omvatte in Gendt meer dan de kleuter- en lagere school, onderwijsvormen die in 1985 samengevoegd werden tot basis-onderwijs. Kleuterleidsters, onderwijzers en onderwijzeressen heetten voortaan leraren. De leerlingen zaten niet meer in klassen, maar in groepen. Gendt had nog een drietal andere vormen van lager onderwijs: de lagere landbouwschool, de meisjes-vglo, en een (vooropleiding voor de) moedermavo.

Geert Visser tijdens zijn lezing.

Om met de drie laatgenoemde onderwijsrichtingen te beginnen, uit onderzoek van de ABTB, de Aartsdiocesane Rooms-Katholieke Boeren- en Tuindersbond meteen na de oorlog, bleek dat er in de Over-Betuwe behoefte was aan een katholieke lagere landbouwschool. In Huissen had de ABTB in 1931 een tuinbouwschool gesticht, even later gevolgd door een landbouwhuishoudschool. Elst, de meest centrale plaats in de streek, had geen belangstelling. Bemmelse werd overtroefd met de belofte van de gemeente Gendt voor eigen rekening een school te bouwen en voor de directeurswoning maar een geringe huur te vragen. Omdat het kort dag was – de school moest in het schooljaar 1948-1949 starten – werd begonnen op de bovenverdieping van café Coops. In 1950 verhuisde directeur Johan Oude Ophuis met zijn leerlingen naar een deel van het verbouwde gemeentehuis aan de Markt. Omdat de beloofde nieuwbouw er niet kwam en Gendt niet centraal in het voedings-

gebied lag, vertrok de school in 1958 naar Bemmelse.

In 1951 ging de meisjes-vglo (voortgezet gewoon lager onderwijs) van start. In 1942 werd de leerplicht verlengd van zeven – ingevoerd in 1928 – naar acht schooljaren, dus tot veertien jaar. Dat was geen probleem voor kinderen die na zes jaar lager onderwijs doorstroomden naar het vervolgonderwijs. Er waren leerlingen of ouders die daar om een of andere reden niet voor voelden. Zij bleven op de lagere school in ‘de zevende en achtste klas’. Dat gebeurde in Gendt op de jongensschool en tot 1951 op de meisjesschool. In dat jaar kwam er voor meisjes een aparte vglo. Die startte in de oude jongensschool aan de Dorpstraat. In 1961 kreeg de school, waarop ongeveer zeventig meisjes uit Gendt en Doornenburg zaten, een nieuw gebouw aan de Burgemeester Van der Meulenlaan. (Nu staat er een appartementengebouw.) Naast de algemeen vormende vakken kregen de meisjes lessen in koken, strijken, naaien en andere huishoudelijke werkzaamheden. Er zaten misschien nobele motieven achter de stichting van een aparte vglo, maar het is was een ondoordachte, visieloze en dus foute beslissing. En dat valt de verantwoordelijken aan te rekenen. Omdat de school leerlingen moest hebben, kwamen er meisjes terecht die beduidend meer capaciteiten hadden. Velen van hen hadden makkelijk naar de mulo of misschien wel naar de hbs of mms gekund. Dat bewijst het feit dat relatief veel meisjes later de moedermavo of avondhavo gedaan hebben. De invoering van de Mammoetwet in 1968 betekende het einde van de vglo.

Lager onderwijs

Hadden de drie hierboven genoemde schooltypen maar een relatief kort bestaan in Gendt – de moedermavo bestond vanaf midden jaren tachtig zo’n tien jaar – het lager onderwijs kent een veel langere geschiedenis. De eerste Gendtese onderwijzer die we bij naam kennen is Chr. Mautz. In 1799 gaf hij les aan hervormde kinderen, waarschijnlijk in een gebouwtje in de buurt van de kerk aan de Torenlaan. Hij verdiende daarmee zestig gulden per jaar en mocht vrij gebruik maken van een woning. Daarnaast was hij voor 58 gulden kosten,

klokkenluider en grafdelver. In ongeveer dezelfde tijd werkte (tot 1823) in Hulhuizen Willem Janssen. Een ‘talenwonder’: hij gaf lessen in het Nederduits (Nederlands), Hoogduits, Frans en waarschijnlijk in het Hulhuizens.

Tot 1795 organiseerde ieder gewest het onderwijs op zijn eigen manier. In de Franse tijd kwam daarin verandering. Een aantal wetten, waarvan de Onderwijswet Van der Palm uit 1806 de belangrijkste was, zorgden voor een nationale regeling. Klassikale lessen stelde de wet van 1806 verplicht, individueel lesgeven was uit den boze. Openbaar onderwijs was de norm. Bijzondere scholen oprichten door particulieren, kerkgenootschappen of verenigingen was na toestemming van Gedeputeerde Staten mogelijk, maar de stichters moesten alle kosten zelf dragen. Dat was in een arm plattelandsdorp als Gendt natuurlijk onmogelijk. De eerste openbare school stond op de hoek van de Torenlaan en de Markt. In 1832 verhuisde de school naar de Leemstraat (sinds 1935 Dorpstraat), zo ongeveer op de plaats waar de bibliotheek staat.

Halverwege de negentiende eeuw had de Vincentiusvereniging al een poging gewaagd katholiek onderwijs te realiseren. Tussen 1854 en 1862 stond er aan de Leemstraat een schooltje. De school kwam er ondanks de protesten van J. Backer, het hoofd van de openbare school. Die zag het aantal schoolgeld betalende leerlingen, en dus zijn inkomsten, aanzienlijk teruglopen. Het Vincentiusschooltje pilde in de wintermaanden uit zijn voegen. Met gemiddeld een dikke honderdzestig leerlingen hadden het hoofd J. van der Donk en zijn enige collega de handen meer dan vol. In de zomer verscheen meer dan de helft van de kinderen niet, omdat ze thuis op het bedrijfje moesten helpen. Pas in 1900 zorgde de leerplichtwet ervoor dat zes tot twaalfjarigen iedere dag naar school moesten. In 1862 overleed de hoofdonderwijzer en stopte het schooltje. Waarschijnlijk heeft ook het gebrek aan financiën hierbij een niet geringe rol gespeeld.

Maria en Jozefschool

Vanaf rond 1870 speelden er in de Nederlandse samenleving twee belangrijke zaken, de schoolstrijd en de kiesrecht kwestie. Katholieken en protestanten wilden dat de overheid ook hun scholen betaalde: gebouw, leermidde-

len en salarissen. Zij waren bang dat hun kinderen op een openbare school dingen leerden die niet strookten met hun godsdienstige opvattingen. Is de wereld door God in zes dagen geschapen of is er sprake van een miljarden jaren durende evolutie? Liberalen en sociaaldemocraten streden voor algemeen kiesrecht zodat alle volwassenen een stem hadden in politieke kwesties. Bij de grondwetswijziging van 1917 werden beide groepen het eens: algemeen kiesrecht voor mannen en financiële gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs, een uitruil. (Algemeen kiesrecht voor vrouwen volgde twee jaar later.)

Sinds december 1911 had Gendt al een katholieke meisjesschool. Die kreeg onderdak in het verbouwde verenigingsgebouw Providentia. Daar bleef de meisjesschool tot de verhuizing naar de Schoolstraat eind jaren tachtig van de vorige eeuw gehuisvest. Op die plaats staat nu de Leemhof. Op de openbare school zaten toen alleen nog jongens, aangevuld met een enkel protestants meisje. In 1932 werd de openbare school opgeheven en de katholieke Jozefschool kwam ervoor in de plaats.

Voor de protestantse kinderen kwam een school in wijk A nr.112 (Tussen de tegenwoordige Burchtgraafstraat en Nieuwstraat).

School der Hed. Herv. Gemeente.

Na de verwoesting in 1944 is die school niet herbouwd. De meeste leerlingen vertrokken naar de Borgwal in Bemmel. Het oorlogsgeweld was ook niet aan de katholieke scholen voorbijgegaan. Tot 1951 was het behelpen. Toen pas kon de herbouwde Mariaschool volledig in gebruik worden genomen. De jongens trokken toen in de nieuwbouw aan de Nijmeegsestraat. Vanaf 1970 waren beide scholen gemengd. Vijfentwintig jaar later fuseer-

den ze tot de Vonkenmorgen. Intussen waren in 1985 landelijk kleuter- en lager onderwijs samengegaan in de basisschool.

Kleuteronderwijs

Vanaf rond 1850 was er in Gendt een be-
waar-, brei- en
naaischool die
geleid werd
door de gezus-
ters De Ruijter.
Zij waren non-
nen van de Der-
de Orde van
Franciscus. Het
gebouw in de
Leemstraat
naast het oude
postkantoor was
eigendom van
de Martinuspa-
rochie. Toen
de zusters om-
streeks 1900
wegens hun ver-
gevoerde leef-
tijd – zij waren in de tachtig – stopten met
lesgeven, zocht het kerkbestuur opvolgsters.

Dat lukte pas in 1929. Toen kwamen de zus-
ters van Amersfoort naar Gendt en zij betrok-
ken ‘het klooster’. Naast de verzorging van
bejaarden en zieken (wijkverpleging) gaven
zij onderwijs op een kleuter- en naaischool.
Begonnen met twee klassen (en een enorme
wachtlIJst) groeide de school naar zes klassen
in 1961. In dat jaar gingen de kleuters naar
het nieuwe gebouw aan de Schoolstraat.

Opnieuw openbaar onderwijs

Begin jaren zeventig zijn de woningen op de
Dries gebouwd. Aangelokt door de gunstige
prijzen trok de wijk relatief veel stelletjes uit
Arnhem en Nijmegen. Een groep nieuwkome-
rs voelde zich meer aangetrokken tot het
openbaar dan tot het katholiek onderwijs. Sa-
men met een aantal gelijkgestemde autochte-
ne Gendtenaren namen zij het initiatief om
een openbare school op te richten. Die ging in
1982, precies vijftig jaar na het verdwijnen
van het vroegere openbaar onderwijs uit
Gendt, van start. De Tichelhaar, de naam van
de nieuwe school, een eerbetoon aan de

Gendtse steenfabrieksarbeiders, vond na om-
zwervingen in de oude Mariaschool en het
voormalige vglo-gebouw aan de Burgemees-
ter Van der Meulenlaan een plek aan de Nij-
meegsestraat. De school koos voor het onder-
wijsprincipe van Peter Petersen, het Jenaplan.

Voormalige vglo-gebouw

Een van de redenen voor de stichting van de
openbare school was het feit dat de initiatief-
nemende ouders iets anders wilden dan het
klassikale onderwijs.

Ruim tweehonderd jaar lager onderwijs heeft
grote veranderingen te zien gegeven. Het ver-
plichte klassikale onderwijs uit 1806 is nu
bijna een doodzonde. Methoden zijn vernieuwd,
klassen zijn verkleind, de leerplicht
is ingevoerd en van zes jaar verlengd naar
minimaal elf jaar (vanaf vijf tot en met het
schooljaar waarin de leerling zestien wordt),
gebouwen aangepast, ouderparticipatie is ge-
woon, de opleiding tot leerkracht is veran-
derd. Veel scholen zijn een ikc geworden, een
integraal kindcentrum, waar kinderen tussen
nul en dertien jaar de hele dag terecht kunnen.
Zoiets had Johannes van der Palm in 1806
niet kunnen vermoeden.

Redactie

Willem Joseph van Ghent

Willem Joseph van Ghent

Willem Joseph van Ghent werd op 14 mei 1626 gedoopt in de kerk van het Gelderse dorpje Winssen. Hij was de tweede zoon van Nicolaes van Ghent, heer van Winssen, en Johanna van Ghent tot Oyen. Zijn oudere

NEDERDUITSCH-HERVORMDE GEMEENTE

te WINSEN

DOOPAKTE d.d. 14 Mei 1626

Kind: Wilhelm Joseph

Vader: (j. r. Johan van Ghent?)

Moeder: Nicolaes

Getuigen:

Zie lidmatenboek 1609

broer, Johan (1624-1702) maakte carrière in de (lokale en regionale) politiek. Johan was twee keer burgemeester van Nijmegen en bemoeide zich met de waterstaatspolitiek in het Rijk van Nijmegen en het Land van Maas en Waal. Otto was de derde in het gezin. Net als Willem Joseph koos hij voor een militaire loopbaan die hij als kolonel afsloot. Hij was een van de bevelhebbers die in 1672 de Rijn tussen de Schenkenschans en Huissen verdedigde. Bij de verdediging van Nijmegen in dat jaar werd hij dodelijk getroffen. Twee jongere zussen completeerden het gezin.

Van proost tot domheer

Rond zijn dertiende levensjaar trad Willem Joseph toe tot het kapittel van de Domkerk van Utrecht. In 1642 werd hij benoemd tot Proost van de Proosdij van Elst als opvolger van zijn ooms Willem en Walraven. Op latere leeftijd werd hij Domheer van het kapittel. Beide functies vervulde hij tot zijn dood in 1672.

Militaire carrière

Willem Joseph koos daarnaast voor een militaire carrière en nam deel aan een Regiment

Walen, onderdeel van het Staatse Leger. Later gaf hij daar in de rang van luitenant-kolonel leiding aan. Al in 1659 vonden de eerste acties van landsoldaten vanaf schepen plaats. Dit mondde op 10 december 1665 uit in de oprichting van het Regiment de Marine, het latere Korps Mariniers, gelegerd in de marinebasis Hellevoetsluis waarvan hij commandeur was. Van Ghent werd in de rang van kolonel, de eerste commandant van het Korps. Daarnaast volgde hij Cornelis Tromp op als luitenant-admiraal.

Tocht naar Chatham

Het hoogtepunt van zijn carrière was de Tocht naar Chatham in juni 1667. Cornelis de Witt, de gedeputeerde namens de Staten-Generaal, gaf Van Ghent het bevel om de rivier de Medway op te varen en zoveel mogelijk schepen van de Engelsen te verbranden. Onder bevel van Van Ghent voerde een geselecteerd smaldeel van lichtere schepen de opdracht uit. Een maand later tekenden de Engelsen het vredesverdrag van Breda. De versierde achterkant van de 'Royal Charles', het buitgemaakte vlaggenschip van de Engelsen, is vandaag de dag nog steeds te bezichtigen in het Rijksmuseum.

Zijn verdere loopbaan.

Onmiddellijk nadat hij de Royal Charles bij het Goereese Gat voor Hellevoetsluis had afgeleverd, vertrok Van Ghent weer op de Dol-

phijn naar de Shetlandeilanden om een re-
tourvloot uit Indië te escorteren. Op 25 okto-
ber keerde hij terug op de rede van Texel
samen met de vloot Oost-Indiëvaarders. Na
de oorlog was Van Ghent eerst drie jaar in-
actief als luitenant-admiraal; hij was in 1668
lid van de Raad van State bij de Staten van
Utrecht.

Maar van mei tot november 1670 was hij
terug als luitenant-admiraal en voerde hij
operaties uit tegen de kapers van Algiers
voor de kust van West-Afrika. Zijn smaldeel
bestond uit dertien schepen van de Admira-
liteit van Amsterdam, de Admiraliteit van
Rotterdam en de Admiraliteit van Zeeland.
Zes kaperschepen werden veroverd en ver-
brand. Opnieuw gebruikte Van Ghent voor-
namelijk fregatten. Tweehonderd christen-
slaven werden bevrijd. Voor deze actie
kreeg Van Ghent een gouden keten ter waar-
de van 800 gulden. In maart 1672 kocht Van
Ghent kasteel Drakenburgh bij Eemnes waar
hij zich met zijn gezin vestigde. Hijzelf
heeft er maar heel kort van kunnen genieten.
Door deze koop voegde hij wel de titel Ba-
ron van Drakenburgh aan zijn naam toe. Het
kasteel bleef tot 1710 familiebezit.

Derde Engelse Oorlog

Willem Joseph van Ghent was in 1671 als
hoofdpersoon betrokken bij het incident dat
mede de aanleiding vormde voor de Derde
Engelse Oorlog. De Engelsen hadden bij de
Vrede van Westminster na de Eerste Engel-
se Oorlog in 1654 bedongen dat de schepen
van de Republiek Engelse oorlogsschepen
moesten groeten door de vlag en het bram-
zeil (één van de bovenste zeilen) te strijken
en saluutschoten af te vuren. Op 24 augustus
lag de Hollandse vloot voor anker bij Den
Briel. Het koninklijke jacht Merlin met aan
boord de Engelse ambassadeurvrouw Lady
Temple, voer dwars door de vloot. Omdat
De Zeven Provinciën, het schip van Michiel
de Ruyter gekrensd lag (op één zijde getrok-
ken voor onderhoud aan de scheepsromp),
nam De Dolphijn van Willem Joseph van
Ghent de honneurs waar. Van Ghent weiger-
de de eerbewijzen aan het koninklijke jacht.
Hij liet zich na onder vuur genomen te zijn
naar de Merlin roeien om opheldering te
vragen. Zijn redenering was dat de Merlin
geen oorlogsschip was en er daarom geen
saluut gebracht hoefde te worden. De Engel-

sen namen het zwaar op. Sir William Tem-
ple eiste dat Van Ghent *'voorbeeldelyk ge-
strakt moest worden om anderen af te schrik-
ken van diergelyk wangedrag'*. Dat gebeur-
de niet en dit in Engeland breed uitgemeten
incident maakte de publieke opinie op de
Britse eilanden rijp voor een oorlogsverkla-
ring aan de Republiek.

In deze Derde Engelse Oorlog werd Enge-
land gesteund door Frankrijk en de bis-
choppen van Münster en Keulen. In dit
rampjaar 1672 werd de Republiek zodoende
van drie kanten tegelijk aangevallen. Extract
uit het *register der resolutien van de Staaten
Generaal der Vereenighde Nederlanden*:
*'Woensdagh den 6 april 1672 - - - dat den
gemelden L. Admiraal de Ruiter iets men-
schelijks moghte over koomen, ofte wel dat
hy by ziekte ofte andere ongelegenheit het
commando over de voorgeschreeve vloote
niet en zoude kunnen exerceren - - - de
voornoemde vloote als eerste persoon ofte
opperhoofd commanderende voornoemde L.
Admiraal Aart van Nes, en by des zelfs over-
lyden, ongelegenheit ofte absentie de L. Ad-
miraal van Ghent'*.

Slag bij Solebay

Op 7 april 1672, het begin van het Rampjaar, verklaarden Engeland en Frankrijk de oorlog aan de Republiek. In mei ging de vloot naar zee, met Cornelis de Witt als gedeputeerde aan boord van De Zeven Provinciën. Willem van Ghent commandeerde een der drie eskaders en voer op de Dolphijn. Eind mei maakte hij met vijftien schepen, zeven jachten, acht branders en een aantal galjoets een tocht naar de monding van de Theems met de bedoeling een aantal daar liggende Britse oorlogsschepen te vernietigen. Deze zochten dekking onder het inmiddels versterkte fort Sheerness, waarna het Nederlandse eskader onverrichterzake naar de hoofdvlag terugkeerde. Op 7 juni 1672 viel de vloot de verenigde Engels-Franse scheepsmacht nabij de Engelse kust aan. De Slag bij Solebay werd een bloedig gevecht, de eerste van de vier grote zeeslagen, waarin admiraal De Ruyter in het Rampjaar en het jaar daarop de ondergang van de Republiek heeft afgewend. Behalve het lot van Willem zal het verdere verloop van deze slag niet worden besproken. Het vlaggenschip Royal James van admiraal Lord Sandwich werd aangevallen door de Groot Hollandia, dat het Engelse schip enterde. Toen de Dolphijn aan het andere boord naderde, werd Willem door een kanonskogel getroffen, waardoor zijn linkerbeen boven de knie werd afgeschoten. Bovendien liep hij door het schroot nog een aantal kwetsuren op. Al een half uur na het begin van de slag moest zijn vlaggenkapitein constateren dat zijn admiraal *'hardtsteecken doodt'* voorover viel.

Na afloop van de slag werd Willem van Ghent overgebracht naar het vaderland. Hij kwam daar op 10 juni 1672 aan en zijn lichaam werd gebalsemd. Als gevolg van de bezetting van de Republiek kon hij niet onmiddellijk begraven worden. Tijdens zijn leven had Willem te kennen gegeven zijn laatste rustplaats in Utrecht te willen hebben.

De Staten van Holland droegen de Amsterdamse admiraliteit op het grafmonument te bekostigen. Maar Utrecht was toen tijdens de Hollandse Oorlog door de Fransen bezet. In augustus 1674 kon Rombout Verhulst toch een begin maken met het praalgraf van Willem Joseph van Ghent in de Domkerk van Utrecht; het kwam in 1676 gereed. Van Ghent, eerder voorlopig ter aarde besteld, werd er daarna herbegraven. Het praalgraf is

op 26 juni 1676 geplaatst in het hart van het hoogkoor van de domkerk op de plaats van het vroegere hoofdaltaar. De graftombe van Van Ghent in de Domkerk in Utrecht. Zoals gebruikelijk bij zeehelden van de Admiraliteit van Amsterdam werden deze met grootse monumenten met vermelding van hun heldendaden geëerd. Van Ghent is op de tombe levensgroot afgebeeld, gekleed in harnas, met pruik, commandostaf en degen, het hoofd rust op een kussen. Hij ligt op een met doeken omwonden stromatras. Onder het beeld een afbeelding van de zeeslag bij Solebay. De achterwand met de graftekst sluit de kooromgang. De Latijnse tekst op de zwartmarmeren plaat verhaalt over *'zijn beroemde tocht op de Theems'*. Van Ghent was ook *'een ware klip voor de zeerovers die de zee voor de Bataven onveilig maakten; hij heeft ze uit elkaar gejaagd, gevangen genomen en hun schepen verbrand'*. Onder het grafschrift is het wapen van de Winssense familie Van Ghent afgebeeld. Zijn praalgraf heeft de meest prominente plaats in de Domkerk. Het ligt in het hart van het hoogkoor.

Na zijn overlijden

Van Ghent wordt met name geëerd doordat hij naamgever is van de marinierskazerne in Rotterdam, hét startpunt voor iedere aspirant ma-

Van Ghentkazerne te Rotterdam

rinier. In tal van plaatsen is een straat naar hem vernoemd. Recent is er een plein in Winssen naar hem vernoemd. Zijn portret hangt onder meer in het gebouw van de Eerste Kamer.

Willem Rasing

Wereldberoemd in Haalderen

Het bewogen leven van kunstenaar Joop Puntman

In Lingewaard hebben veel huizen een decoratie van keramiek aan de gevel. Menigeen weet dat die van Ambacht Haalderen is. Wil je weten wie de ontwerper is geweest, dat heb je de meeste kans in Haalderen. Joop Puntman, die naam noemen vooral senioren spontaan en een enkeling weet zelfs te vertellen waar hij in Haalderen gewoond heeft. Daarom de titel van dit verhaal met een knipoog: Wereldberoemd in Haalderen. Op internet is niet veel over hem te vinden; soms nog onjuiste informatie ook, zoals zijn werkzame leven van 1949 tot 1969. Daarom is het nu, bijna tien jaar na zijn dood, tijd daar eens verandering in te brengen, nu er nog mensen zijn die hem meegemaakt hebben.

Jeugd

Het gezin Puntman uit Haalderen was een echt mannengezin met zes zonen, waarvan Joop de vierde was. In zijn jeugd raakte hij bevriend met Gerard (Gradje) Wismans, die tegenover hem aan de Haalderense kolk woonde. Later schilderde hij het huis van de familie Wismans.

Het Ambacht

In de oorlog (Joop was van 20 maart 1934) was iedereen geëvacueerd en daarna moest alles weer opgebouwd en opgepakt worden, zo ook school. Op de vgl-o-school bij leraar Ad Akkermans bleek dat Joop een bijzonder talent voor tekenen had. Ad Akkermans had samen met de burgemeester Van Elk, gemeentearchitect Van Wezel en pastoor Van der Wey de kiem gelegd voor de oprichting van de pottenbakkerij Ambacht Haalderen. Het was dus niet verwonderlijk dat hij jongens met creatief talent aanmoedigde om bij het Ambacht, dat in

1947 gestart was, aan het werk te gaan. Joop ging daar in 1949 als vijftienjarige werken als opvolger voor zijn broer Toon, die

Henk van Meurs en Joop Puntman bezig met decoreren.

daar als knecht begonnen was. Toon had geen groot talent voor pottenbakken en wilde wat anders; hij werd vrachtwagenchauffeur. Joops talent in ontwerpen was van meet af aan overduidelijk. Zijn stijl was figuratief, d.w.z. realistisch, maar vereenvoudigd, gestileerd, zogenaamd abstract figuratief. Hij drukte al gauw een stempel op de hele productie. Enige jaren later kwamen ook Henk van Meurs en Kees Schoppema als ontwerpers bij het Ambacht aan het werk, maar de stijl van Joop was en bleef bepalend. Het Ambacht maakte eerst allerlei huishoudelijke gebruiksvoorwerpen zoals kopjes en schoteltjes, gedecoreerde schalen, asbakken en bloembakken, maar langzamerhand kwam er meer vraag naar decoratieve keramiek en muurreliëfs. Joop was degene die daarvoor het meest geschikt was en die opdrachten kreeg.

Professionele opleiding

Joop kreeg een opleiding tot beeldend kunstenaar bij de Academie voor Beeldende Kunsten in Arnhem. Het was een zesjarige avondopleiding die werd betaald door het Ambacht. Het was natuurlijk hard werken, overdag het Ambacht en 's avonds school. Rond 1958 rondde hij die opleiding af. Zo blij was hij dat er aan die tijd een einde gekomen was en dat hij het gehaald had, dat hij een tekening maakte, 'zijn diploma', waarop hij 'een gat in de lucht springt'.

Joop Puntman en zijn collega's. V.l.n.r. Thé van Loon, Jan Peters, Henk van Meurs, Wim van Dreumel en Joop.

Geveldecoraties

In het begin werden voor het Ambacht kleine muurversieringen gemaakt, maar vanaf 1958 kwamen er meer en meer grote muurdecoraties. Nu was Joop eigenlijk een verlegen en introvert persoon. Als hij een grote opdracht kreeg, zoals een groot gevelreliëf voor de nieuwbouw van een school of ander gebouw (via de 1% regeling van de bouwkosten werd kunst gesponsord door de overheid) dan moest hij natuurlijk ter plaatse bekijken waar het kunstwerk moest komen. Het moest een passende plaats in de omgeving krijgen en beantwoorden aan de wens van de opdrachtgever qua onderwerp. Daarvoor moest hij in gesprek met de verantwoordelijken. Joop ging meestal met collega Jan Verhagen ernaartoe en Jan zal waarschijnlijk degene zijn geweest die het woord voerde. Als Joop het al deed dan was dat vooral één op één. Zijn eerste grote gevelreliëf maakte hij waarschijnlijk in 1958 voor de Christoffelschool in Gendringen, voorstellende spelende kinderen, hertjes en zeepaardjes. Veel van zijn grotere werk is in de Achterhoek en Twente terecht gekomen, maar eigenlijk kom je zijn gevelreliëfs - ook nu nog - door heel Nederland in alle provincies tegen. Natuurlijk is er ook in Haalderen en omgeving genoeg te vinden (geweest)

Denk bijvoorbeeld aan de drie sportfiguren aan de gevel van de kleedruimte van voetbalclub De Bataven in Gendt en in de hal van het bejaardenhuis in Bemmels of 'De Haalderense mens en zijn werk' voor de Rabobank in

Haalderen dat nu een plekje achter de kerk van Haalderen heeft gekregen. Die gevelreliëfs werden aan de gevel vastgemetseld en dat was problematisch als het pand gesloopt werd. Dan was het einde decoratie of het moest met de nodige moeite en schade afgebikt worden. Daarom werden ze later met schroeven en pennen vastgezet.

Toen bijvoorbeeld de nieuwe sporthal Walburgen al even klaar was, vroeg ik mij af wat met de drie sportende figuren gebeurd was. Theo Eltink en Nol Teunissen, die daar als vrijwilliger meestal te vinden waren, lieten mij de stukken en brokken in een container zien.

De Haalderense mens en zijn werk.

V.l.n.r.: Henk Hoge, Joop Puntman en Gradje Wismans rusten uit bij de geveldecoratie van de Christoffelschool.

De sporters in gevelplaten na de renovatie.

Eigenlijk doodzonde. Dat vonden ze bij nader inzien ook en na enige tijd kreeg ik het bericht dat de figuren weer aan de gevel van sporthal Walburgen te zien zouden zijn. Ambacht Haalderen had opdracht gekregen het puinzootje te herstellen en door alles in bakken cement als puzzelstukjes aan elkaar te passen, kon er toch weer een fraaie gevelversiering van gemaakt worden. Een van de vrijwilligers had zich bovendien uitgeleefd door de sportfiguren met verf aan te kleden met een zwart broekje en schoenen.

Joop voelde zich in grotere groepen niet thuis. Dat werd meer en meer het geval bij het Ambacht. Dat groeide eerst en kreeg het

begin jaren zestig wat moeilijker. De religieuze opdrachten vielen wat terug door de ontkerkelijking. Door Gerd Janssen, een van de pottenbakkers van het eerste uur en zo'n beetje de baas – hij woonde ook naast het bedrijf – werden er vaker groepen rondgeleid. Dat was goede promotie.

De Brugdijk

Joop vond dat eigenlijk te druk en te veel afleiden. Hij was het liefst alleen aan het werk. Sinds begin jaren zestig was Joop niet meer vast verbonden aan het Ambacht. Hij vond werkruimte in de Brugdijk in Bemmelen. Dat was oorspronkelijk een voornaam herenhuis geweest, daterend uit de late Middeleeuwen, maar door de jaren heen en vooral na oorlog een bouwval en een soort spookhuis geworden. In een deel ervan was de brandweer getrokken en er stonden ook lijkkoetsen. De Brugdijk had niet eens meer een officiële deur in de ingang, maar in gezelschap van zijn hondje Luutje tekende, schilderde en boetseerde Joop daar in zijn 'atelier'. Aan ieder groter kunstwerk, gingen heel wat ontwerpen vooraf. Heel veel tekeningen maakte hij dan van tevoren, waarbij het mooiste ontwerp het werd. Het uiteindelijke resultaat werd toch telkens tijdens het boetseren weer iets anders. *'De handen leiden een eigen le-*

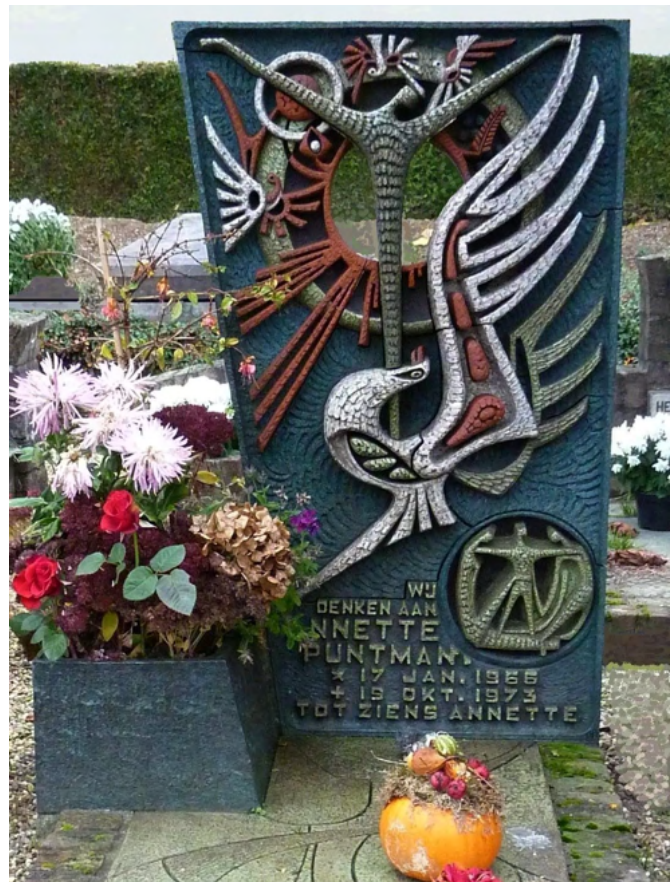
Muurreliëf 'De Levensweg'

ven'. In de Brugdijk werkte hij voor het Ambacht aan grotere reliëfs en aan eigen werk, dat zijn naam kreeg, terwijl het werk voor het Ambacht het stempel AMHA had. Hij had er geen oven en kon daarvoor in Haalderen terecht. Toen bij Ambacht Haalderen in 1963 brand uitbrak, was ook Joops productie verloren met een deel van de muurdecoratie dat hij al af had en bestemd was voor het bejaardenhuis in Bemmels. Die decoratie in drie delen, groot 8 m bij 1.70 m was eerst bestemd voor aan de gevel, maar kreeg, toen die in 1964 klaar was, een plaats in de hal van het bejaardenhuis. Voorgesteld werd het begin, midden en eind van het leven. Als begin het ontstaan van leven met vogels bij een nest, daarna o.a. een bruidspaar en een kind met pony (Bemmels symbool) en tenslotte twee zwaluwen klaar voor hun trek met herfstsymbolen. Toen het in 2003 na de verbouwing van het verzorgings/verpleeghuis St. Liduina uiteindelijk een plekje kreeg aan de muur van de binnentuin (met grote inspanning vanwege het uitzagen, kosten van herstel etc.) werd het kunstwerk omgedoopt in De Levensweg.

Werkzaamheden

Zijn werk voor het Ambacht bracht geld in het laadje, terwijl zijn eigen werk, toch bijzondere tekeningen en schilderijen in expressionistische stijl, weinig bekend was. In het expressionisme worden de gevoelens en ervaringen van de maker door bepaalde vervormingen en kleuren uitgedrukt. Dat maakte het werk in eerste instantie minder toegankelijk voor een groot publiek en Joop was er de man niet naar om zijn werk te actief te promoten. Daar komt bij dat veel van zijn eigen werk ook nooit voor de verkoop bedoeld was. Toen hij wegens renovatie niet meer in de Brugdijk terecht kon, werkte hij weer in de achterste ruimte van het Ambacht en daarna vond hij zijn atelier in een garage achter de Haalderense kerk. Glazuur en klei haalde hij dan regelmatig bij het Ambacht en maakte daarna gebruik van hun oven.

Later trok hij bij zijn ouderlijk huis in een caravan. Daar heeft hij een groot deel van zijn leven, circa dertig jaar, in gewond. En ook al

De graven van de vader van Joop en dochtertje Annette liggen naast elkaar.

was het er klein en koud in de winter, hij voelde zich er op zijn plek. Het was er rustig en hij kon naar hartenlust schilderen, tekenen en ontwerpen. Hier ontving hij ook zijn kinderen en kleinkinderen. Hij was een lieve vader en opa en hij genoot van zijn kleinkinderen die op hun beurt waren dol op hem waren.

Zijn werk was zijn uitlaatklep, zijn manier om te verwerken.

Kerkhof Haalderen

Waarschijnlijk is het graf van zijn vader Johannes Puntman, overleden in 1961, het eerste graf op het Haalderens kerkhof naar ontwerp van Joop met decoratie van het Ambacht. Voorgesteld is een zogenaamde piëta, de dode Christus in de armen van Zijn moeder Maria. Blijkbaar sprak die grafdecoratie aan, want er verrezen meer en meer graven met keramiek van het Ambacht op het kerkhof. Hij ontwierp later op verzoek van de nabestaanden voor heel veel andere overledenen in Haalderen zeer persoonlijke en artistieke grafzuilen en ook nog het graf voor zijn eigen dochter en zijn eigen moeder. Het is daardoor een heel bijzondere begraafplaats geworden.

Joop Puntman en meester Ad Akkermans bij zijn expositie in Haalderen.

Expositie

Hij heeft ooit maar één expositie in Haalderen gehad.

Tijdens zijn leven hadden de mensen die hem na waren geregeld (kleine) kunstwerken gekregen, zoals geschilderde kerstkaarten, verjaardagskaarten en mooie tekeningen met een persoonlijke boodschap. Felicitatiekaarten voor bijvoorbeeld zwemdipoma's van zijn kleinkinderen en tekeningen en schilderijen, zoals het huis van Wismans aan de kolk te Haalderen. Meestal hadden de werkstukken een relatie met zijn of hun leven.

Hij liet een uitgebreid oeuvre na, opgeslagen in de kerktoren van Haalderen, in zijn atelier achter de kerk en op de bovenverdieping van de seniorenwoning waar hij zijn laatste jaren doorbracht. Heel veel tekeningen, schilderijen etc. die in de laatste fase van zijn leven onder zijn kinderen verdeeld zijn.

Yvonne de Boer-Ravestein

Met dank aan Marietje Janssen en haar zoon Bart van Ambacht Haalderen en fam. Wismans.

Literatuur:

Janssen, Maria, Uut de ouwe deus, Joop Puntman op "Brugdijk", *Kringblad Historische Kring Bemmeler*, jaargang 14, nr. 1, p. 40-41, Bemmeler, 2004

Sommers, Gerard, Het Ambacht Haalderen. *Kringblad Historische Kring Bemmeler*, jaargang 7, nr. 1, p. 4-7, Bemmeler, 1997

Map met historie van Ambacht Haalderen door Marietje Janssen-Verhagen, Ambacht Haalderen, Haalderen

Van Onna, Marc, Ambacht moest de jeugd redden, *De Gelderlander*, 16 januari 1996

Het Rampjaar 1672

Bij de meeste wat oudere mensen zitten van de geschiedenislessen op de lagere school ongetwijfeld een paar gebeurtenissen in hun geheugen gegrift. 754: Bonifatius bij Dokkum vermoord; 1600: slag bij Nieuwpoort; 1815: Napoleon verslagen bij Waterloo. Bij dat rijtje hoort waarschijnlijk ook 1672, het Rampjaar. Misschien roept het jaartal een vage herinneringen op – oorlog tegen Engeland, Frankrijk, Munster en Keulen – maar dat geldt niet voor de zin, die iedereen bekend in de oren moet klinken: *De regering was radeloos, het volk redeloos en het land reddeloos.*

Dit jaar wordt herdacht dat het 350 jaar geleden is dat deze oorlog ons land trof. Op bladzijde 18 van deze *Ganita mare* staat een artikel van Willem Rasing over de rol die een van de meest bekende Van Ghents in het begin van deze oorlog gespeeld heeft. Om zijn artikel een achtergrond te geven, ga ik in deze bijdrage wat dieper in op het Rampjaar en de daaropvolgende jaren. Wat gebeurde er nu tussen 1672 en 1678? Waarom vielen twee machtige Europese landen gesteund door twee vorst-bisschoppen ons land aan? Hoe liep deze op papier zo ongelijke strijd af? Hebben de dorpen in de Over-Betuwe last gehad van de oorlog?

De Republiek en haar burens

In de tweede helft van de zeventiende eeuw keken de Europese landen met verbazing, ongeloof, bewondering en afgunst naar ons land, de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Hoe kon zo'n landje met ongeveer twee miljoen inwoners de gelijke zijn van grote staten als Engeland (5,75 miljoen), Frankrijk (21,5 miljoen), Spanje (10,5 miljoen) en het Duitse Rijk (zonder Italië en Zwitserland 18,5 miljoen)¹ die zoveel meer bewoners binnen hun grenzen telden? Engeland en Frankrijk ergerden zich aan de grote handelsvloot van de Republiek waarmee die uit grote delen van de wereld producten vervoerden naar de Amsterdamse stapelmarkt. Overigens was niet de specerijenhandel met Oost-Indië het belangrijkste, maar de handel met het Oostzeegebied, de zgn. moedernegotie (de moeder van alle handel.) Uit de landen rond de Oostzee kwam hout (vooral voor scheepsbouw), zout en graan naar Amsterdam om hier verwerkt te worden

of om door te voeren. Naar dat gebied ging vanuit de Amsterdamse stapelmarkt wijn, specerijen en wol naar het noorden. De Engelsen probeerden met o.a. de Akte van Navigatie (1651) de handel van de Republiek te treffen. Import naar Engeland mocht alleen met Engelse schepen of met schepen uit het land waar de producten vandaan kwamen. De Franse minister van Financiën Colbert bemoeiijkte de handel van de Republiek door hoge invoerrechten te heffen.

Spanningen in de Republiek

Naast de spanningen met de twee grote burens had de Republiek in de tweede helft van de zeventiende eeuw te maken met binnenlandse onrust. Na het plotselinge overlijden van de onstuimige en ambitieuze stadhouder Willem II (1625-1650) die in 1647 zijn vader Frederik Hendrik was opgevolgd, besloten de Staten-Generaal in 1651 geen opvolger aan te wijzen. Zo begon het eerste stadhouderloze tijdperk (1650-1672). De Republiek werd nu bestuurd door uit de klasse van rijke burgers afkomstige regenten. Het was de tijd van 'de ware vrijheid' zoals zij het noemden. Een bestuur door de Staten-Generaal zonder de hinderlijke bemoeienis van een stadhouder uit het Huis Oranje-Nassau. De Nassau's (en hun aanhangers) die volgens de regenten naar een erfelijke monarchie streefden. Hadden Frederik Hendrik en zijn vrouw Amalia van Solms al niet een koninklijke hofhouding gevoerd? De macht van de stadhouders berustte voor een groot deel op het kapitein-generaalschap van het leger. En wie draaide voor de kosten daarvan op?

Johan en Cornelis de Witt. (www.historriek.net)

Het gewest Holland voerde de boventoon. Van 1653 tot 1672 was Johan de Witt raadpensionaris, zeg maar een combinatie van minister-president en minister van Buitenlandse Zaken. Willem II was getrouwd met Mary Stuart, een zus van de Engelse koning Karel II. Mary was bij het overlijden van haar man in verwachting. Acht dagen na de dood van Willem zag de latere stadhouder Willem III het levenslicht. De regenten en hun aanhangers, de Staatsgezinden, keken met de nodige argwaan naar de Oranjes en hun aanhangers. Hadden de Orangisten geen (te) nauwe banden met het Engelse koningshuis, zeker in een tijd van spanningen tussen de Republiek en Engeland?

Het Rampjaar

De concurrentie tussen de Republiek en Engeland had al tot twee zeeoorlogen geleid. Tussen 1652 en 1654 en tussen 1665 en 1667 stonden de twee landen gewapend tegenover elkaar. Uit de tweede oorlog is in ons land vooral de tocht naar Chatham bekend gebleven. Onder leiding van Michiel de Ruyter en Willem Joseph van Ghent bracht de vloot van de Republiek de Engelsen een zware en beschamende nederlaag toe.

De Engelsen lieten het er niet bij zitten. In 1670 sloten de koningen Karel II en Lodewijk XIV het Verdrag van Dover. Doel van Karel II was de Republiek met een gecombineerde Engels-Franse vloot aan te vallen om de handel te treffen en Willem III aan de macht te brengen. Frankrijk kreeg havens in Zeeland, beheer over de Scheldemond en delen van het veroverde gebied van de Republiek.

Lodewijk zou met een optrekkend leger langs de Rijn de Nederlanden binnentrekken. Hij sloot overeenkomsten met de bisschoppen van Munster en Keulen om via hun gebied te kunnen oprukken. Die voelden er wel voor, omdat zij al eerder hun blik gericht hadden op territoria in de Republiek. De Engelse oorlogsverklaring kwam op 6 april 1672. Als aanleiding gebruikten zij een vlagincident dat had plaatsgevonden op 24 augustus 1671. Willem Rasing gaat daar in zijn artikel dieper op in.

Strijd op het land

De toestand van het leger was weinig florissant. Sinds het eind van de Tachtigjarige Oorlog was het leger verwaarloosd. De vijf landgewesten moesten de grootste kosten dragen, maar zij hielden graag de hand op de knip. Vestingen waren niet onderhouden, officieren te oud, te onervaren of door vriendjespolitiek op posten gekomen waarvoor ze ongeschikt waren. Zo was de commandant van de Schenkenschans de twintigjarige regentenzoon uit Nijmegen, Hendrik Melchior ten Haef. Toen hij de Fransen zag naderen gaf hij de vesting met drie compagnieën infanterie zonder een schot te lossen over aan de Fransen. De troepen waren onderbezet door de late werving, matig bewaard en onvoldoende geoefend.

Lodewijk XIV bij Lobith. Aan de overzijde van de Rijn ligt de Betuwe. Schilderij van Adam Frans van der Meulen. (Rijksmuseum)

De Fransen onder aanvoering van Lodewijk XIV zelf en de veldheren Condé, Turenne en Luxembourg, rukten gesteund door troepen van de bisschop van Keulen, op langs de Rijn en namen begin juni de vestingsteden van de Republiek in: Orsoy, Burik, Rees, Wezel en Rijnberk. Bernard van Galen, bisschop van Münster viel Drenthe, Overijssel en de Achterhoek binnen.

Langs de IJssel tussen Deventer en Arnhem lag een tweede verdedigingslinie; echter de hoofdmacht van de Fransen stak bij Lobith de Rijn over om via de Betuwe naar het hart van de Republiek op te rukken. Twee regimenten voetsoldaten onder leiding van kolonel Otto van Ghent en Willem van Ayla verdedigden de Rijn tussen het Tolhuis en Huissen. Tijdgenoot Petrus Valkenier ver-

haalt hoe de 'Rooms-gesinde Boer Jan Petersz' de Fransen hielp door hun een doorwaadbare plaats in de rivier aan te wijzen. Jan Petersz vond het blijkbaar spannend, want Condé moest hem 'geduuriglijk met brandewijn het hert sterken.'

Desen nacht is den Heer Colonel Otto van Gent door het lijf geschoten, en daechs daer aen omtrent den middach overleden ter occasie dat hy uit het Hevelgrootse Ravelin, synen Ordinariessen post, die van 't Kaysaase Solwoord wilde geen scanderen, ende heeft de sieghet voortsetten in de gracht van 't selve ende het wesen Ravelin gesiegen.

Desen nacht is den Heer Colonel Otto van Gent door het lijf geschoten, en daechs daer aen omtrent den middach overleden...
Uit: Verhaal van de belegering der stad.
(Bron: Oud Archief Nijmegen 3036).

Bericht van het overlijden van Otto van Ghent. (Rolf, 64)

De Fransen trokken de Betuwe in. Schepen Bernard Veeren van Huissen had met bevelhebber Turenne een *sauvegarde* geregeld. (Condé was bij het oversteken van de Rijn gewond geraakt.) Daarmee kocht het stadje plundering af, maar niet de bezetting. Veel plaatsen probeerden met een *sauvegarde* te redden wat er te redden viel. Niet altijd hielden aanvallende legers zich aan de afspraken. Bovendien moesten de bezette plaatsen alle kosten van het vijandelijke leger opbrengen: onderdak, voeding voor mens en dier, voorraden en kleding. Veel plaatsen in de Betuwe hebben zo tot april 1674 – zo lang duurde de bezetting – geleden.

Na het oversteken van de Rijn was de IJssel-linie nutteloos geworden, zeker toen de Fransen bij Arnhem de Rijn in noordelijke richting overstaken. Arnhem gaf zich al na een dag, op 6 juni, over aan de aanvallers. Een aantal onderhandelaars waaronder Johan Van Ghent, probeerde vergeefs in Lathum waar Lodewijk XIV verbleef, de capitulatie van de stad op zo gunstig mogelijke voorwaarden te regelen. De Staatse troepen aan de IJssel die onder het bevel stonden van Willem III, trokken zich terug naar het Utrechtse.

Turenne veroverde fort Knodsenburg op de zuidelijke Waaloever. Vandaar beschoot hij vanaf 15 juni Nijmegen dag en nacht. De verdediging van de stad werd geleid door Jan van Welderen. Een ander deel van Turennes troepenmacht stak op 30 juni in de Gendtse polder via een schipbrug over naar de Ooij-

polder. Door deze manoeuvre kon hij de stad vanuit het zuiden aanvallen. Ongetwijfeld waren bij de 60.000 aanvallers² troepen die via de veroverde Rijnsteden naar Nijmegen getrokken waren. 60.000 soldaten die bij Gendt de Waal overstaken lijkt wel erg veel. Zeker als je bedenkt dat er allerlei volk met het leger meetrok. Bij een aanval in de nacht van 4 op 5 juni slaagde Otto van Ghents regiment er in de Fransen te verjagen. Otto werd hierbij zo zwaargewond dat hij de dag daarop overleed. Het dappere Nijmegen viel op 8 juli.

De Franse opmars liep vast op de inundaties in Utrecht en Holland. Dat mag dan wel gunstig geweest zijn voor de zeegewesten, maar daardoor bleven de Fransen wel bijna twee jaar in de Betuwe hangen.

Lodewijk XIV had met meer tegenslagen te maken. De Republiek kreeg steun van Spanje en de Duitse keizer die een al te machtig Frankrijk vreesden. Willem III die kapitein-generaal geworden was, bleek een formidabele tegenstander. In 1673 veroverde hij Bonn, een belangrijke plaats voor de bevoorradings van het Franse leger. En bondgenoten Munster en Keulen hadden zoveel last van plunderende Franse troepen, hun bondgenoot, dat zij de strijd staakten.

In april 1674 trokken de Fransen zich terug uit de Republiek.

Stadhouder Willem III. (collectie auteur)

De kustgewesten

In tegenstelling tot het leger was de vloot goed opgewassen tegen de tegenstander, de gecombineerde Engels-Franse vloot. De Staten van Zeeland en (vooral die van) Holland waren zich ervan bewust dat een sterke vloot hun belangen diende. Michiel de Ruyter slaagde erin om de invasie van Engelse troepen te voorkomen. De eerste keer was een gevolg van de slag bij Solebay op 7 juni 1672. Militair gezien eindigde het gevecht onbeslist, in strategisch opzicht was De Ruyter de overwinnaar. Eén van de dodelijke slachtoffers was Willem Joseph van Ghent. Ook in 1673 voorkwamen De Ruyter en Cornelis Tromp met drie overwinningen op zee landingen op de Nederlandse kust.

Het gebied dat in 1672 onder inundatie werd gesteld. (Roorda, 44)

De invasies in het oosten van de Republiek en de dreiging aan de kust zorgden voor grote paniek in het land. En als zo vaak werd er naar zondebokken gezocht. Dat waren de bestuurders, de regenten die hun zaken niet goed voor elkaar hadden. Grootste mikpunt waren de broers Johan en Cornelis de Witt. Hadden zij en hun regentenkliek een grote rol voor Willem III niet keer op keer tegengewerkt? In pamfletten, preken van Oranjegezinde dominees, opgekropte woede bij Orangisten en laster door Oranjestaaften, leidden op 20 augustus 1672 tot de dood van de broers. Johan bezocht Cornelis die op een dubieuze beschuldiging opgesloten zat in de Gevangendoor in Den Haag. Opgehitste en dronken schutters sleepten de broers naar buiten waar ze werden gedood en hun lijken verminkt. Zeeheld Cornelis Tromp speelde hierbij een zeer dubieuze rol. Waarschijnlijk gaf hij het bevel de broers naar buiten te halen.

Slot

Na de nederlagen tegen de vloot van De Ruyter sloten de Engelsen in februari 1674 vrede in Westminster met de Republiek. Munster en Keulen volgden in april en mei.

Met de Fransen duurde het aanzienlijk langer. Nadat het leger zich in februari 1674 uit Gelderland had teruggetrokken met meevoering van gijzelaars die als 'wisselgeld' dienden voor betalingen die de Fransen claimden, duurde het tot het najaar van 1675 voor Nijmegen gekozen werd als stad van de vredesonderhandelingen. Die begonnen in juni van het jaar daarop en duurden tot augustus 1678. Net als bij de vrede met de drie andere tegenstanders vier jaar daarvoor verloor de Republiek geen stukje grondgebied. Wel was de prijs enorm met de verplichte leveringen aan de bezetters, verwoeste boerderijen en huizen, vertrapte gewassen, gedood vee en geïnnundeerde landerijen.

Literatuur

Haley, K.H.D., 'De Republiek in de tijd van het eerste stadhoudersloze tijdperk 1650-1672.' In: *AGN*, deel 8, Bussum 1983, 266-283.

Israel, Jonathan I, *De Republiek 1477-1806*. Franeker 1996.

Panhuysen, L., *Rampjaar 1672. Hoe de Republiek aan de ondergang ontsnapte*. Amsterdam 2019.

Rolf, Geert, 'De drie gebroeders van Gendt in het rampjaar 1672.' In *Tweestromenland*, jrg. 36 (2022), nr. 102, 61-65.

Roorda, D.J., *Het Rampjaar*. Bussum 1971

Smit, E., 'Huissen in het rampjaar 1672.' In: *Mededelingen etc.*, jrg. 47 (2022), nr. 2, 35-37. Valkenier, Petrus, *'t Verwerd Europa*. Amsterdam 1742.

Wertheim-Gijse Weenink, A.H., 'Het rampjaar en zijn nasleep.' In: Meij, P.J., e.a., *Geschiedenis van Gelderland 1492-1795*, Zutphen 1975, 211-230.

¹ McEvedy, Colin and Richard Jones, *Atlas of World Population History*, Penguin Books, Middlesex, 1978. Het Duitse Rijk was zeer uitgestrekt. In het gebied van de huidige Bondsrepubliek woonden ongeveer 12 miljoen mensen.

² Geurts, J.H.J., 'Tussen afhankelijkheid en zelfbestuur.' In: Kuys, Jan en Hans Bots, *Nijmegen. Geschiedenis van de oudste stad van Nederland. Middeleeuwen en Nieuwe Tijd*, z.p., z.j. (2004), 544.

Geert Visser

Een eeuwenoude steenoven verborgen in de Gendtse Waard

In 1984 zagen de voorbijgangers een oude schuur bij de boerderij van de familie Huisman op Polder 37 in Gendt. Weinig mensen waren op de hoogte wat er verborgen zat onder en in deze schuur. In dat jaar begon ik aan een onderzoek daarnaar.

Als ik deze samenvatting schrijf is het juli 2022. In de tussenliggende jaren is er veel ontdekt op deze plaats. Een aantal instanties heeft onderzoek gedaan, maar ondanks alle afspraken en toezeggingen is ook heel veel niet gedaan.

Van het kringlid Erik van Moerkerk kreeg onze secretaris op 5 februari 2022 een mailtje. Daarin spreekt hij zijn bezorgdheid uit over, zoals hij dat noemt, de teloorgang van een voor Gendt zeldzaam en belangrijk industrieel erfgoed. Hij ergert zich dat de overblijfselen van een meer dan tweehonderd jaar oude steenoven ten prooi zijn gevallen aan vernielzucht. De gemeente Lingewaard heeft in 2018 de restanten 'ingepakt' met de bedoeling verder verval te voorkomen en medewerking te verlenen aan restauratie. Toenmalig wethouder cultuur van Lingewaard gaf in *de Gelderlander* aan de oven de status van monument te geven. Dat was (en is) niet onlogisch, want volgens het Gelders Genootschap, een meer dan honderd jaar oude vereniging die zich inzet voor het behoud van de schoonheid van stad en land, dateert de oven uit rond 1805, met een mogelijk oudere kern. Daarmee behoort het bouwwerk tot de oudste steenovens uit het Rivierengebied. De veldovens in Doornenburg (Roswaard) en Ooi (Groenlanden) zijn minder oud. Onderstaande foto's die Erik van Moerkerk op 2 februari 2022 maakte, doen echter het ergste vrezem.

De mail van Erik was de zoveelste aanleiding voor de kring om het belang van ons cultureel erfgoed opnieuw onder de aandacht te brengen van de gemeente Lingewaard, met name bij de nieuwe wethouder van cultuur.

Start van het onderzoek van de gewelven, de waterput en een onderaardse gang in 1984

Je hebt van die verhalen die heel hardnekkig de ronde doen zoals tunnels die een vluchtgang zouden zijn. Zo gaat in Gendt het verhaal rond dat er een onderaardse gang Huis te Gendt en de Poelwijk zou verbinden.

Een soortgelijk verhaal wordt verteld over de polder. De zoon van bakker Van Driel vroeg mij begin jaren tachtig of ik iets wist van een tunnel in de polder. Zijn vader had gezien dat een boer bij werkzaamheden met zijn tractor deels in de grond was gezakt. Ik beloofde hem op onderzoek uit te gaan. Daarbij kwam het goed uit dat de Gendtse Waard al jaren voor de oprichting van de historische kring mijn aandacht had, gezien de interessante gegevens op oude kaarten en de archeologische vondsten die er gedaan zijn. Kortom een gebied dat belangrijk is voor de Gendtse cultuurhistorie. Om die reden heb ik me vanaf 1984 tot nu toe, dus bijna veertig jaar, verdiept in de geschiedenis van Polder 37. Toen bleek dat hier sprake was van belangrijk cultureel erfgoed voor Gendt heb ik een coördinerende rol op me genomen in de contacten met vele betrokken instanties. Hieronder staat een verslag van een interessant, maar op

een aantal punten weinig opbeurend relaas van deze vier decennia.

Hartszaak

Dat de geschiedenis van de oven me echt aan het hart ging (en gaat) mag lijken uit de volgende passage.

In de beschreven tijd had ik vanuit mijn beroep regelmatig contact met de rayonarchitect van het Gelders Genootschap. Voor de festiviteiten van het honderdjarig bestaan van de vereniging in 2019 benaderde zij een zestal mensen verspreid over heel Gelderland met de vraag: *Wat is je droom?* Het moest gaan over historie van stad en landschap. Dit was een uitgelezen moment om de verborgen steenoven als onderdeel van het industrieel landschap van Gendt onder de aandacht te brengen van een groter publiek.

En of ze daar hart hebben voor hun lokale geschiedenis! In Gendt is maar liefst tien procent van alle inwoners lid van de Historische Kring Gente. Veertig leden houden de vrijwilligersclub actief draaiend.

Archeologisch veldwerk, archiefonderzoek, exposities, boeken: de kring doet er alles aan om de lokale geschiedenis levend te houden. Zo ook Gerard Janssen, van huis uit architect, die zich al jaren inzet voor behoud van een tweehonderd jaar oude, vervallen steenoven in de Gendtse Polder.

“Begin negentiende eeuw stond hier een steenfabriek. De steenoven is een herinnering aan de baksteenindustrie hier langs de Waal. Die moet je bewaren, die is uniek in de Betuwe. Maak er een plek van in het landschap waar je dat verhaal kunt vertellen!”

Nadat het stenen bakken stopte, werd later bovenop de steenoven een villa gebouwd. De bewoner – een wijnhandelaar – gebruikte de steenoven als wijnkelder. Later werd de oven omgebouwd tot schuur en gebruikt voor aardappelopslag. Gerard zocht het allemaal haarfijn uit. Hij hoopt op snelle actie om iets van de plek rond de steenoven te maken, want de brokkelt steeds verder af en was al mikpunt van vandalisme. Vandaar de hekken rond het monumentje.

Gerards droom? De oven restaureren, er een glazen kas overheen plaatsen en er een voorziening van maken van waaruit je de polder kunt verkennen. Zo kun je er bijvoorbeeld prima educatieve activiteiten aan koppelen voor kinderen. Een stichting kan zorgen voor het bewaren van de steenoven. *“Dat past toch prachtig in dit natuurgebied?”*

Op 26 februari 1984 had ik telefonisch contact met mevr. Huisman-Heijen uit Heesch. Ze vertelde mij: ‘Er zitten nog kelders in de grond van ongeveer zestig meter lang.’ Volgens haar was het huis eigendom geweest van een wijnkopersfamilie. Verder wist zij mij te vertellen dat er twee Duitsers bij haar op bezoek waren geweest, die foto’s van het oude pand bij zich hadden.

Het verhaal van Jan Huisman, eigenaar en bewoner van Polder 37, sluit hier mooi op aan. Hij wist mij te vertellen dat hij bij werkzaamheden naast de schuur met zijn tractor in een groot gat was gezakt. Volgens hem was het geen put maar een lang gewelf. En bij graafwerkzaamheden voor het ingraven van een silo stootte men op een oude muur van plusminus één meter dik en (toch) op een oude waterput.

Villa Waalzicht is tot 1898 beeldbepalend in de Gendtse polder. Het is een grote statige villa die na later zal blijken, gebouwd is op een steenoven uit het begin van de negentiende eeuw

Een korte geschiedenis

In de onmiddellijke nabijheid van de oven uit 1805 (om hem maar even zo te noemen) stond later, in ieder geval voor 1827, de steen- en panoven van J. Corman. In 1857 kwam de fabriek in handen van D. van der Made. We weten dat deze oven voor 1886 stilgelegd is en daarna gesloopt.

Deels op de oven was Villa Waalzicht gebouwd. Die komt al voor op de kadastrale kaart van 1832. Het is niet onwaarschijnlijk dat Corman de villa heeft laten bouwen. Na het vertrek van Van der Made kocht wijnhandelaar Th. Rogmans in 1896 de villa. De oude oven gebruikte hij als wijnkelder. In 1927 kwam het woonhuis in handen van de vrijgezelle broers W. en H. Huisman. Sinds 1939 waren R.Th.J. Huisman en zijn het gezin bewoners van Polder 37. Bij hen deed de oven dienst als aardappelbewaarpplaats en in de oorlog als schuilkelder. Vanaf 1968 woonde de al genoemde Jan Huisman in het pand.

Wijnhandel Rogmans

Het bewijs dat er op Polder 37 een wijnhandel gezeten heeft, werd in de jaren negentig van de vorige eeuw toegestuurd aan Diny van den Bergh-Rensen, onze toenmalige secretaris. Zij ontving van de heer Mutsaerts uit Oss gegevens over wijnhandel Th. G. Rogmans uit Gendt. Bijgevoegd was een prijscourant in Art-Deco-stijl. In de 'courant' stond ook een advies voor de lagering en behandeling van Rijn- en Moezelwijnen, plus de leveringsvoorwaarden.

Een mogelijk ander bewijs voor het gebruik als wijnopslagplaats vormt onderstaande foto van de muur van het gewelf. Zijn dit tellijsten?

Wanneer precies de villa op deze oude oven is gebouwd is onbekend. Zoals hierboven al beschreven staat de villa al op de kadastrale kaart van 1832. Mogelijk is het huis ouder. Op de prekadastrale kaarten van 1810, 1812 en 1818 staat de villa niet. Hoewel het Kadaster 'pas' in 1832 inging, zijn de opmetingen in Gendt al in 1818 begonnen. Op een veldwerktekening uit 1830 staat de villa ingetekend. Het is niet onmogelijk dat de villa een aantal jaren voor 1830 gebouwd is.

Van de familie Huisman ontving ik onderstaande foto's die een inkijkje geven in het leven van de bewoners van deze villa. Het is niet duidelijk uit welk familiealbum de foto's komen.

Bestemmingsplan 2014 en bouw nieuwe woning

In het kader van het project WaalWeelde – het ontwikkelen van natuur met de mogelijkheid om nieuwe bebouwing toe te staan – is een nieuw bestemmingsplan vastgesteld. Bij de verkoop van het perceel werd een bouwvlak afzonderlijk verkocht. De toenmalige eigenaar, de Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland, kon dan een hogere prijs bedingen.

De gemeente is verplicht het cultureel erfgoed in dit plan te borgen. Daarom heeft de historische kring gevraagd de archeologische waarde van het terrein (beter) te beschermen en daarvoor gegevens aangedragen.

De inbreng van de kring leidde ertoe dat het College van Burgemeester en Wethouders

besloot de procedure op te starten om deze historische steenoven te plaatsen op de gemeentelijke monumentenlijst.

Om te beoordelen of de oven voldoende historische waarde bezat heeft de gemeente het Gelders Genootschap verzocht een waardebeoordeling op te stellen. Bij een positief advies kan de gemeenteraad het besluit nemen een plaatsingsprocedure te starten voor opname op de monumentenlijst. Op vrijdag 29 juli 2016 heb ik de locatie van de oven bezocht samen met de opsteller van de waardebeoordeling. Al mijn vanaf 1984 verzamelde gegevens heb ik hem ter beschikking gesteld.

Het Gelders Genootschap gaf onderstaande beoordeling.

Zeldzaamheid

In de Gendtse Polder zijn nog enkele waardevolle objecten aanwezig die herinneren aan de baksteenindustrie van de negentiende en twintigste eeuw. Echter, veel gebouwen zijn in de loop der tijd verdwenen. Dit zorgt ervoor dat de voormalige steenoven op het perceel van Polder 37 een zeer hoge zeldzaamheidswaarde heeft.

Dit bracht het Genootschap tot de volgende aanbeveling.

Algemeen historische criteria:

- Het object is voor de gemeente Lingewaard in het algemeen en het dorp Gendt in het bijzonder van algemeen historisch belang als voormalige (bak)steenoven. Het heeft grote waarde als onderdeel van de industriële ontwikkeling van de streek vanaf het begin van de 19de eeuw. Het object markeert de geschiedenis van de baksteenindustrie langs de rivier De Waal en de Gendtse Polder in het bijzonder.
- Het object vormt een blijvende herinnering aan de inmiddels verdwenen Villa Waalzicht en de wijnhandel van de familie Rogmans

Bureauonderzoek van Ingenieursbureau MUG

Van een tweede kant werd naar de Gendtse Polder gekeken. De toenmalige eigenaar Dienst Landelijk Gebied gaf ingenieursbureau MUG opdracht voor een archeologisch bureauonderzoek ten behoeve van de herinrichting van de Gendtse Waard. In dit rapport zijn de eisen en voorwaarden vastgelegd waaronder de werkzaamheden mogen plaatsvinden.

Voor dit artikel heeft het onderzoek een relevante paragraaf opgeleverd.

2.3.4 Ondergrondse bouwhistorische waarden.

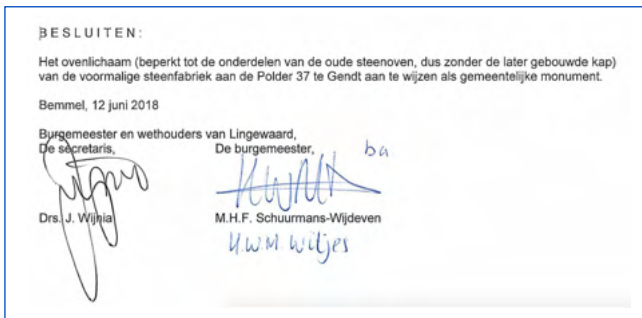
Voor het onderzoek is gekeken of er bouwhistorische waarden in het plangebied aanwezig zijn. Dit is gedaan met behulp van de Atlas Leefomgeving (voormalig KICH). Hieruit blijkt dat in het gebied geen andere bouwhistorische waarden aanwezig zijn.

Helaas is het bij een bureauonderzoek gebleven, een veldonderzoek ter plaatse is niet uitgevoerd. Tunnel, put, en het muurwerk van één meter dik zijn daarom niet beschreven.

Volgens het bestemmingsplan wordt op het bouwvlak een kleine woning gebouwd met een volume als de omliggende woningen. Het bouwvlak valt ruim buiten de locatie van de oven.

Behalve het Gelders Genootschap en Ingenieursbureau MUG heeft ook het onderzoeksinstituut Deltares vastgesteld dat zij het ensemble van boerderij, schuur en oven waardevol genoeg vindt om het te plaatsen op de Verwachtingskaart Uiterwaarden Rivierengebied.

In maart 2019 hebben Burgemeester en Wethouders van Lingewaard na een positief advies van de Commissie Erfgoed en Ruimtelijke Kwaliteit van 10 april 2017 het plaatsingsbesluit bekend gemaakt. Zij deden dat met onderstaand document.

Reden van plaatsing

De bescherming heeft alleen betrekking op het historische ovenlichaam. De latere toevoegingen en aanbouwen inclusief de kapconstructie vallen buiten de bescherming.

Architectuurhistorische criteria:

- Het object is van belang voor de gemeente Lingewaard in het algemeen en voor de Gendtse Polder in het bijzonder, als redelijk gaaf bewaard gebleven voorbeeld van een vroeg 19de eeuwse steenoven. Om die reden heeft het object een hoge typologische waarde. Bijzonder zijn de nog aanwezige oorspronkelijke elementen, waaronder het tongewelf in de kelder, de aanwezige penanten en de restanten van de spoorrails.

- Het object kent een rijke bouwgeschiedenis waarbij de verschillende gebruiksfasen nog afleesbaar zijn. Naast het oorspronkelijk gebruik als steenoven, is in het metselwerk nog de buitengevel van Villa Waalzicht herkenbaar.

- De voormalige steenoven is van architectuurhistorische waarde vanwege de karakteristieke hoofdvorm en de nog aanwezige oorspronkelijke elementen.

Stedenbouwkundige criteria:

- Het object maakt onderdeel uit van het historisch gegroeid gebied in het buitengebied van Gendt en is van belang voor het zichtbaar houden van deze situatie.

- De voormalige steenoven is van belang als onderdeel van de in het gebied nog aanwezige industriële erfgoed.

Algemeen historische criteria:

- Het object is voor de gemeente Lingewaard in het algemeen en het dorp Gendt in het bijzonder van algemeen historisch belang als voormalige (bak)steenoven. Het heeft grote waarde als onderdeel van de industriële ontwikkeling van de streek vanaf het begin van de 19de eeuw. Het object markeert de geschiedenis van de baksteenindustrie langs de rivier De Waal en de Gendtse Polder in het bijzonder.

- Het object vormt een blijvende herinnering aan de inmiddels verdwenen Villa Waalzicht en de wijnhandel van de familie Rogmans.

Publiciteit

De drie genoemde adviezen hebben ervoor gezorgd dat de oven op de monumentenlijst is geplaatst. Maar zeker ook de pogingen van de kring om de zaak bij een breder publiek onder de aandacht te brengen, hebben bijgedragen tot de stap van B&W. Daarbij wees de kring er steeds op dat ieder uitstel van plaatsing en restauratie tot een aanzienlijke verhoging van de kosten zou leiden.

In de oven werden steeds vaker vernielingen aangericht en vuurtjes gestookt.

Eigenaren

De pogingen om de oven te behouden werden door de steeds wisselende eigenaren van het gebied bemoeilijkt. In het kader van het project Ruimte voor Rijntakken van Rijkswaterstaat werd de Gendtse Waard plangebied. Rijkswaterstaat startte het project na de problemen van het hoogwater in 1993 en 1995. De gronden kwamen in bezit van het Bureau Beheer Landbouwgronden dat daarmee eigenaar werd van de oven.

Na een aantal jaren viel het besluit dat de

Gentse Waard geen bijdrage meer hoefde te leveren aan het project. Boerderij, bijgebouwen, landerijen en oven werden overgedragen aan de Dienst Landelijk Gebied, ook een overheidsinstelling. Door een reorganisatie bij de overheid kwam het eigendom te liggen bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, de RVO. Deze dienst voelde zich niet verplicht de toezegging van de DLG om € 15.000,- bij te dragen aan de restauratie gestand te doen. En om het allemaal nog wat ingewikkelder te maken,

toen bleek dat de plannen van RVO onuitvoerbaar waren, verkocht RVO het gebied met uitzondering van een bouwvlak aan Staatsbosbeheer, de huidige eigenaar.

Gesprekken met mogelijke gebruikers

Vooruitlopend op een definitief besluit tot restauratie van de oven waren er gesprekken van de DLG en RVO met geïnteresseerde gebruikers.

In mei 2019 waren dat:

- Instituut Voor Natuurbeheer, afd. Rijn en Waal wil in de zomermaanden tweewekelijks een tocht organiseren;

- De Polderbende, de jeugdgroep van het IVN, is van plan maandelijks voor een groep van vijftien tot twintig kinderen een tocht in het natuurgebied te organiseren. Deze groep wil een deel van de oven mogelijk gebruiken als opslagruimte voor het materiaal dat nu bij mensen thuis ligt;
- Stichting Lingewaard Natuurlijk plant regelmatig veldlessen voor klassen van basisscholen;
- Een groep biedt struintochten aan, bijv. voor basisschoolklassen en bij kinderfeestjes;
- De ruimte van de oven is geschikt voor tijdelijke exposities. Daar kan bijv. het verhaal van de (Gendtse) baksteenindustrie, archeologische vondsten en flora en fauna worden verteld.

Beheer

Zo ver was het nog (lang) niet. Toenmalig wethouder van cultuur zegde een subsidie toe voor de restauratie van de oven mits een stichting gevonden kon worden die het beheer op zich zou nemen.

In februari en maart 2021 bleek uit (digitale) gesprekken dat de Stichting Van Steen en Natuur er wel voor voelde beheer en onderhoud van de oven over te nemen van Staatsbosbeheer. De stichting die haar oorsprong heeft in de Ooijpolder en de Duffelt, houdt zich bezig met het behoud van het cultuurhistorische en industriële landschap in die twee gebieden. Zij stelde als voorwaarde dat twee personen uit Gendt zitting moesten nemen in het bestuur.

Op 10 februari 2021 was er een overleg van een vertegenwoordiger van stichting Van Steen en Natuur met de gemeente Lingewaard, Staatsbosbeheer en de Historische Kring Gente.

Op 3 juni 2021 liet de teammanager Projectrealisatie van Lingewaard weten:

Op 9 maart j.l. hebben wij digitaal overleg gevoerd over het beheer van de Steenoven in Gendt. Staatsbosbeheer heeft momenteel het beheer en onderhoud van de steenoven onder zich. Beheerstichting Steen en Natuur uit Millingen wil deelname vanuit de noordkant van de rivier in het bestuur.

De Historische kring en Lingewaard Natuurlijk hebben personen benaderen voor de invulling van de vacature(s).

De afgelopen maanden zijn hiermee gesprekken gevoerd.

Graag verneem ik of de invulling is gelukt. En, in navolging daarvan, het beheer en onderhoud van de steenoven al is overgedragen naar de Beheerstichting Steen en Natuur.

Op basis van uw informatie zal ik de wethouder Theo Jansen informeren.

De vaststelling van de teammanager dat de Stichting Van Steen en Natuur het beheer van de oven overgenomen heeft, kreeg geen vervolg. In mei 2022 had de stichting nog geen reactie gehad van de gemeente Lingewaard. Dat betekent dat de aansturing voorlopig ligt bij de Projectrealisatie van de gemeente.

In 1984, een jaar na de oprichting van onze kring begonnen we aan dit avontuur.

We staan nu aan de vooravond van ons 40-jarig bestaan van de kring.

Moet dit nu het resultaat zijn waar vele betrokkenen zich voor ingezet hebben?

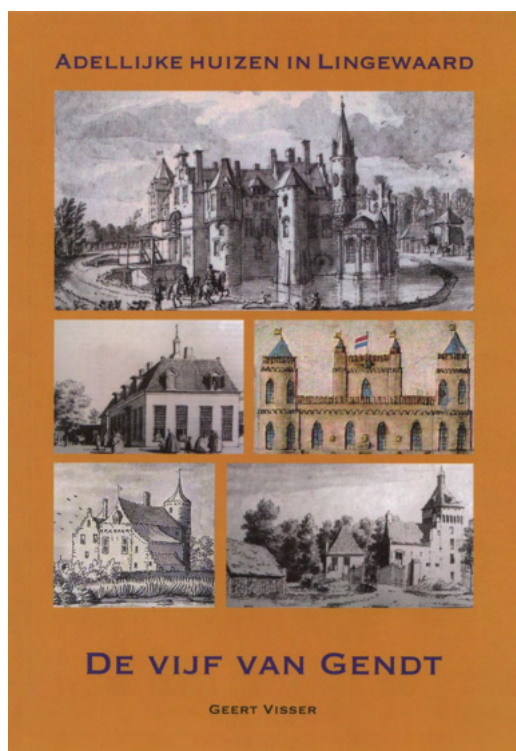
Gerard Janssen

Namens Historische Kring Gente
Sectie geografie en archeologie

De Vijf van Gendt

Geert Visser schreef *De vijf van Gendt* waarin hij vertelt over de vier kastelen en het adellijke huis die Gendt rijk is geweest.

Het boek beschrijft de historie en verhaalt over de inwoners en hun functies binnen en buiten Gendt

Verkrijgbaar bij The Readshop in Gendt
De prijs is € 7.50

Verhuisd of andere e-mail?

De laatste tijd zijn er veel mensen verhuisd. Helaas krijgen wij dat vaak niet door en merken we dat pas als ons kringblad al bezorgd is. Dus graag tijdig doorgeven aan ledenadministratie@historischekringgente.nl als u een ander adres hebt of van e-mailadres veranderd bent. Per e-mail blijft u door onze nieuwsbrief van actuele zaken op de hoogte.

Welkom nieuwe leden

Uit Gendt, tenzij anders vermeld:

Dhr. M. Leenders
Dhr. M. Boeve
Dhr. F. Kijlstra
Dhr. C. Spoeltman
Mevr. G. Sweeren, Leeuwarden
Dhr. R. Bouwman
Mevr. M. Leenders
Dhr. W. Hollemans, Drunen
Mevr. J.W. Teunissen-Joosten
Dhr. W. Houben
Mevr. M. Willemsen
Dhr. M. Kersten
Dhr. J. Barten
Dhr. J. Pohlmann

Wij hebben nu 973 leden!

Wat zou het geweldig zijn als wij bij ons 40-jarige bestaan in maart 2023 1.000 of meer leden hebben.

Voor het bepalen wie het 1.000ste lid wordt, hebben wij een spelregel bedacht om iedereen een gelijke kans te geven. Er zal worden geloot tussen alle nieuwe leden die zich vanaf juli 2021 tot ons jubileum aangemeld hebben of nog melden of door een ander aangemeld worden.

De aanbrenner van dit lid (bij een cadeauabonnement) krijgt een prachtige taart en het 1.000ste lid zelf zal in het zonnetje gezet worden met allerlei attenties.

Aanwinsten

Ontvangen van:

Fam. Driessen-Rutten, boekje Huweljksondericht, huurcontracten Raalt en van Halstraat, speldjes
M. van Meerendonk-Aarntzen, langspeelplaat Jeugdkoor Gendt
L. Weideveld-Terwindt, aantal bidprentjes
A. Stegers-v.d. Brink, bidprentjes en overlijdensadvertenties
Anoniem, bidprentjes en missaal/kerkboek
Eef Hofs, boek Genealogie van Jan op Haefs
F. van Driel, diverse publicaties en documenten, wierookvat (oude kapel Hulhuizen?) voerbak kippenhok (Flieren-Loohof?)
R. Saat-Rasing, bidprentjes en boeken
A. Tillemans, bidprentjes

Overleden

Wegens **overlijden** hebben wij afscheid moeten nemen van ons (familie)lid:

Hans Verhoeven,
Geboren 1947

Overleden op 13 februari 2022

Mien Hoogveld-van den Bosch,
Geboren 25 juni 1943
Overleden op 3 maart 2022

Hetty Wiltink-Klaassen,
Echtgenote van Menno Wiltink
Geboren 13 januari 1971
Overleden op 24 maart 2022

**Rika (Hendrika Wilhelmina)
Kregting-Hendriks,**
Weduwe van Wim Kregting
Geboren 5 juli 1926
Overleden op 29 maart 2022

Henny (Hendrina)van Straaten-Kerkman
Geboren 2 juli 1920
Overleden op 10 april 2022

Harry Lenderink,
Weduwnaar van Jenny Lenderink-Hooijer
Geboren 27 augustus 1947
Overleden 17 mei 2022

**Chris (Christiaan Johannes Gerard)
Schouten**
Echtgenoot van Ineke Schouten-Otemann
Geboren 20 januari 1936
Overleden 19 mei 2022

Yvonne (Johanna) de Boer-Ravestein
Echtgenote van Nico de Boer
Geboren 24 mei 1952
Overleden 19 mei 2022

**Joke (Johanna Reijnilda Maria)
Wiltingh-Meurs**

Weduwe van Hen Wiltingh
Geboren 11 mei 1931
Overleden 27 mei 2022

Tonnie (Antonia Maria) Rensen-Stevens
Echtgenote van Jos Rensen
Geboren 15 september 1931
Overleden 28 mei 2022

Annie van den Brink-Peek
Echtgenote van Henk van den Brink
Geboren 9 november 1945
Overleden 12 juni 2022

Tonnie Niels
Echtgenoot van Ans Niels-Huisman
Geboren 17 juni 1947
Overleden 15 juni 2022

Karel Marinus Peters
Weduwnaar van Greta Peters-Teunissen
Geboren 31 augustus 1930
Overleden 24 juni 2022

Wij hopen dat de naasten en vrienden veel troost en steun krijgen van hun omgeving.

Bestuur Historische Kring Gente

Voorzitter: vacature
voorzitter@historischekringgente.nl

Secretaris: Ria Niënhaus-Brussen,
info@historischekringgente.nl

Penningmeester: Geert Witjes,
penningmeester@historischekringgente.nl

Fysiek foto- en knipselarchief:
Riet Berends-Peters

Ledenadm.: Mia Gerrits-Bouwman,
ledenadministratie@historischekringgente.nl

Geografie en archeologie: Gerard Janssen,
Archeologie.geografie@historischekringgente.nl

Presentaties: Henk Klaassen

Jaarprogramma en digitalisering foto's:
Ria Schouten-de Haan,
fotodocumentatie@historischekringgente.nl

Ons lidmaatschap loopt van januari t/m december. Het lidmaatschap van de kring kost al jarenlang € 15,- en samen met het themaboek Terugblik € 22,-. Dit jaar zal Terugblik over de wederopbouw gaan. Henk Klaassen schrijft over de wederopbouw.

Met een cadeauabonnement maakt u iemand voor € 15,- voor een heel jaar lid en voor € 22,- krijgt men daarbij het jaarboek Terugblik. Het abonnement stopt vanzelf weer op 1 januari.

Ria Niënhaus-Brussen

Na het zo tragische overlijden van onze secretaris Yvonne de Boer-Ravestein heeft Ria Niënhaus-Brussen op 1 juli al haar werkzaamheden overgenomen. Zij is onze nieuwe secretaris. De afhandeling van de in- en uitgaande correspondentie wordt door haar verzorgd. Zij maakt ook deel uit van de redactie van het kringblad Ganita mare.

Colofon:

e-mail: info@historischekringgente.nl
website: www.historischekringgente.nl
www.facebook.com/historischekringGente

Webmaster: Aad Hendriks

Redactie Ganita mare:
Mia Gerrits-Bouwman
Henk Klaassen
Ria Niënhaus-Brussen
Geert Visser

Onze redactie is te bereiken via bovenstaand e-mailadres, maar ook op de hiernaast genoemde e-mailadressen

Kringgebouw: Villa Ganita
Nijmeegsestraat 19, 6691 CK Gendt

Betalingen:
Hist. Kring Gente te Gendt
bank NL93 RABO 01164 26 705

Drukwerk Ganita mare:

Reintjes GmbH
Hammscher Weg 74
Kleve

Welkom op de maandagavond vanaf 20.00 uur en op de woensdagmorgen vanaf 09.30 uur.

Al is het maar voor de koffie